

UNIVERZITA KARLOVA

HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Život ve věznici z pohledu odsouzeného

Life in a Prison from the Prisoner's point of View

Bakalářská práce

Vedoucí práce:

Mgr. Jana Poláčková

Autor:

Michala Vyškovská

Praha 2017

Poděkování

Ráda bych poděkovala Mgr. Janě Poláčkové za odborné vedení, ochotu a cenné rady, které mi věnovala jako vedoucí mé bakalářské práce. Také bych ráda poděkovala všem respondentům, díky kterým mohla být tato práce stvořena.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou bakalářskou práci „Život ve věznici z pohledu odsouzeného“ vypracovala samostatně s použitím níže uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 11.6.2017

Michala Vyškovská

Anotace

Bakalářská práce je zaměřena na život ve výkonu trestu odnětí svobody z pohledu odsouzeného. Dělí se na dvě části, teoretickou a praktickou. Teoretická část nejprve vymezuje základní pojmy z penologie, poté rozebírá historii vězeňství na území České republiky a nakonec se zaměřuje na současné vězeňství se systémem reedukace odsouzených. Cílem praktické části bakalářské práce je zjistit, jak osoby ve výkonu trestu odnětí svobody vnímali a prožívali pobyt ve věznici a jestli je dostatečně vyvinut systém prevence recidivy. Výzkum byl prováděn pomocí dotazníkového šetření a rozhovorů. Závěr práce se zaměřuje na analýzu získaných dat a jejich interpretaci.

Annotation

The bachelor thesis is focused on life in an execution of imprisonment from the convict's point of view. The thesis is divided into two parts, theoretical and practical. The theoretical part defines the basic concepts of penology at first, then analyzes the history of the prison system in the territory of the Czech Republic and finally focuses on the current prison system with the system of reeducation of the convicts. The aim of the practical part of the bachelor thesis is to find out how prisoners perceived and experienced the stay in the prison and whether there is a sufficiently developed system of prevention of recidivism. The research was conducted through questionnaire surveys and interviews. The conclusion of the thesis is focused on the analysis of acquired data and their interpretation.

Klíčová slova

Vězeň, vězeňství, penologie, trest, historie vězeňství, personál věznice, typy věznic.

Keywords

Prisoner, prison system, penology, punishment, history of prison, prison staff, types of prisons.

Obsah

Obsah.....	5
Seznam symbolů a zkratk.....	7
Úvod.....	8
Teoretická část.....	10
1. VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ Z OBLASTI PENOLOGIE.....	11
1.1. Penologie.....	11
1.2. Trest a jeho základní funkce.....	11
1.3. Peniterciální pedagogika.....	13
2. HISTORIE VĚZEŇSTVÍ V ČESKÝCH ZEMÍCH.....	14
2.1. Vězeňství do roku 1918.....	14
2.2. Vězeňství Československé republiky.....	15
2.3. Vězeňství za protektorátu Čechy a Morava.....	16
2.4. Obnova Československého vězení.....	16
2.5. Reforma Československého vězení.....	17
2.6. Reforma českého vězeňství.....	17
2.7. Etapy českého vězeňství po roce 1989.....	17
2.8. Vývoj po roce 1993.....	18
2.9. Vznik vězeňské služby.....	18
2.10. Humanizace vězení.....	19
3. SOUČASNÉ VĚZEŇSTVÍ A SYSTÉM REEDUKACE ODSOUZENÝCH V ČR....	19
3.1. Osoba odsouzeného.....	19
3.2. Vězeňská zařízení a jejich diferenciacce.....	20
3.3. Vězeňská služba České republiky.....	24
3.4. Probační a mediační služba České republiky.....	27
3.5. Programy zacházení s odsouzenými.....	28
3.6. Resocializace vězňů.....	30
Praktická část.....	32
4. KVALITATIVNÍ A KVANTITATIVNÍ VÝZKUM.....	33
4.1. Cíl výzkumu.....	33
4.2. Metody výzkumu.....	33
4.3. Výzkumný vzorek - respondenti.....	34
4.4. Způsob provedení výzkumu.....	35

5. INTERPRETACE A VYHODNOCENÍ ZÍSKANÝCH DAT	36
5.1. Výsledky kvantitativního výzkumu	36
5.2. Výsledky kvalitativního výzkumu	43
5.3. Vyhodnocení hypotéz	45
Závěr.....	47
Seznam použité literatury	49
Summary	53
Seznam obrázků	54
Seznam grafů	55
Seznam příloh.....	56

Seznam symbolů a zkratek

%	procento
č.	číslo
ČR	Česká republika
např.	například
OSN	Organizace spojených národů
PČR	Policie České republiky
ped.	pedagogická
s.	strana
Sb.	sbírky
soc.	sociální
tzv.	takzvaný
URN	Útvar rychlého nasazení
USA	Spojené státy americké
VTOS	výkon trestu odnětí svobody

Úvod

Pro svou bakalářskou práci jsem si zvolila téma Život ve věznici z pohledu odsouzeného. Toto téma je mi blízké již od mého dospívání, ve kterém jsem se setkala s vězeňstvím v mém okolí. Postupem času a s přibývajícimi znalostmi ve mně rostla touha těmto lidem pomoci, a to konkrétně v zařazení se do běžného života po uplynutí výkonu trestu odnětí svobody. Pomocť těmto lidem v tom, aby vězení opravdu sloužilo k tomu, k čemu bylo určené – vzít člověku svobodu za jeho chybu a ukázat mu, že bez svobody se nedá žít.

V dnešní době je vězení pro mnoho recidivistů spíše domov, nežli trest s odebráním svobody a opakovaně se tam vracejí. Selhává zde represivní účel trestu, proto se moderní penologie stále více zabývá resocializací odsouzených. Rozhodla jsem se tedy, že prozkoumám život ve vězení z druhé strany – ze strany odsouzených. Hlavní cíl výzkumu je zjistit, jestli je v českých věznicích dostatečná práce ze strany personálu s odsouzenými. Zejména mne zajímá prevence recidivy, která je bohužel rok od roku vyšší. Jak moc se odsouzeným personál snaží pomáhat s tím, aby po propuštění začali žít obvyklý život bez trestné činnosti a integrovali se do společnosti.

Má bakalářská práce je zaměřena na život ve výkonu trestu, na to, jak ho vnímají samotní odsouzení, jak se v něm cítí a zda je věznice dostatečně poučila za jejich chyby z minulosti. Mým druhým cílem je ukázat společnosti, že i lidé, kteří prošli výkonem trestu, jsou stále normální a že se umějí poučit ze svých chyb a vést běžný život. Není proto nutné na ně hledět jako na špatné, protože každý z nás v životě může chybovat.

Práce je členěna na dvě části – teoretickou a praktickou. Teoretická část je členěna do tří hlavních kapitol – základní pojmy penologie, historie vězeňství na území České republiky a současné vězeňství se systémem reedukace odsouzených. V první kapitole je stručně popsána samotná penologie, penologický pojem trest a jeho funkce a též peniterciální pedagogika. Druhá kapitola se věnuje historii vězeňství na našem území od 10. století. Zde je popsáno vězeňství tehdejší Československé republiky, protektorátu Čech a Moravy, reformy vězeňství a vývoj vězeňství po roce 1989. Také je zde stručně popsán pojem humanizace vězeňství. Třetí a poslední kapitola se zabývá aktuálním systémem vězeňství, popisuje vězeňská zařízení a typy věznic a přibližuje fungování Vězeňské služby České republiky. Praktická část se zabývá kvantitativním i kvalitativním výzkumem. Pro kvantitativní výzkum jsem použila dotazníkové

šetření v cílové skupině. Kvalitativní výzkum jsem provedla pomocí rozhovorů se třemi osobami a snažila jsem se jít více do hloubky dané problematiky.

Zvolené téma se mi jeví jako velice aktuální, věznice se neustále plní a roste trestná činnost. Pro naši společnost je to ovšem stále poněkud vzdálené téma, dostupných informací není mnoho a lidé jsou odsouzeni uvěřit tomu, co sdělí média, což nebývá vždy pravda.

Teoretická část

1. VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ Z OBLASTI PENOLOGIE

1.1. Penologie

Samotný termín penologie vznikl spojením dvou slov: latinského poena (trest) a řeckého logos (nauka). Z tohoto spojení tedy vychází nauka o trestání, druzích trestů a jejich účinnosti. Nedílnou součástí jsou i vězeňské systémy, které vykonávají funkci trestu. Jedná se o disciplínu, která má interdisciplinární a významně aplikovaný charakter. Penologie úzce spolupracuje s několika dalšími obory, jako je trestní právo, kriminologie, penitenciaristická pedagogika, psychologie, sociální práce, sociologie a psychiatrie. Penologie může být též nazývána penitenciaristickou naukou, ovšem tento výraz používají spíše odborníci. (Hendrych 2010, s. 5)

Uvádím definici Černíkové, která se tváří nejvíce trefně: „*Penologie je věda o trestu a trestání, která se zabývá jejich účinky z hlediska volby adekvátního působení – zacházení s pachatelem trestného činu, aby nedocházelo k opakování trestného činu*“ (Černíková 2002, s. 7).

Důležité je si správně vymežit pojem penitenciaristický, který se v této práci také vyskytuje. Pojem pochází z latinského poenitentia, což znamená lítost, změnu mínění či smýšlení, nápravu, polepšení nebo obrat. Je to čistě vězeňský pojem, který je používán při zacházení s vězni. Pojem penitenciaristický používají ti, kteří za podstatou uvěznění vidí spíše nápravu, převýchovu a resocializaci, než-li represi (tvrdé zacházení). (Mařádek 2005, s. 61)

1.2. Trest a jeho základní funkce

„*Trest je obecně následné opatření po předchozím provinění*“. O trestech rozhoduje pouze soud, který vydává pravomocné rozhodnutí. Soud vydává rozhodnutí o výkonu trestu a jeho délce, ale může také vydat i jiné tresty. Tyto tresty mohou být nařízeny samostatně nebo s výkonem trestu odnětí svobody. Může být uloženo současně více trestů, které uvádím níže. Jedná se zejména o peněžitý trest, ztrátu čestných titulů a vyznamenání, zákaz činnosti, propadnutí věci, ztrátu vojenské hodnosti, propadnutí majetku, zákaz pobytu nebo vyhoštění. (Mařádek 2005, s. 114)

Nejvíce výstižná definice trestu tvrdí, že účinnost trestu se charakterizuje jako poměr minimální intenzity sankce k maximálnímu naplnění její funkce. Trest musí bezpodmínečně obsahovat sankci, ale další důležitý požadavek je také zabránit prizonizaci a naplnit funkci trestu. © www.vscr.cz

Trest má tyto základní funkce:

- informační – sděluje nesprávnost chování,
- motivační – vylepšit chování a celkový prospěch,
- vztahovou – vyjádření záporného vztahu,
- preventivní – vyhnout se tomu, co k trestu vedlo (Hendrych 2010, s. 10).

Dle Mařádka (2005, s. 38 – 39) má trest sedm funkcí:

- **funkce msty a odplaty** – není to funkce nynější penologie, nýbrž se jedná o jednu z nejstarších funkcí trestu
- **funkce represivní** – kdyby byl trest represí, stal by se neefektivní, a často také i kontraproduktivní.
- **funkce vyrovnávací** ve vztahu oběť pachatel (lze se setkat i s pojmem úměrnost trestu, který rozebírá spíše rovnováhu trestu se spáchaným trestným činem), může se použít i pojem funkce újmy
- **funkce preventivní** (odstrašující), generálně pro každého občana a jednotlivě pro pachatele trestných činů
- **funkce solidarizace** – jedná se o sociální funkci trestu v komunitě a to v tom případě, kdy potrestání pachatele může obnovit (nebo obnovuje) solidaritu komunity, kterou zločinec svým trestným činem narušil
- **funkce izolace** – extrémně nebezpečný vězeň je izolován od společnosti, aby jí nemohl znovu ublížit (např. doživotní trest odnětí svobody)
- **výchovná funkce trestu** – jde o primární funkci (také nazývána funkcí penitencijní, regulativní, resocializační anebo funkcionální) v dnešní penologii, která si klade za cíl vězně přeměnit kladným způsobem (napravit, reintegrovat či resocializovat).

Můžeme také říct, že trest by měl být pro pachatele především neúměrným rizikem ve smyslu vysoké pravděpodobnosti dopadení a neodvratnosti odsouzení. Další teze se vztahuje k momentu odplaty a to i tehdy, je-li trest trestajícím chápán v jakékoli výše naznačené funkci. Trest pro zločince by měl být v první řadě hlavně citelný, měl by následovat co nejdříve po provinění a měl by být až na výjimky jistý. (Hendrych 2010, s. 10)

Moderní penologie se zabývá zejména odplatnou (vyrovnávací) a regulativní funkcí trestu. První funkci si můžeme vyložit jako vyrovnání se s realitou spáchaného trestného činu

a to z obou stran – pachatele i oběti. U pachatele se jedná o tři základní a velmi důležité kroky, které musejí následovat za sebou – „svědomí (zpytování svědomí), přijetí viny (nesu za spáchaný čin odpovědnost) a narovnání vztahů s obětí (omluva, náhrada škody)“. Již samotný výkon trestu znamená výše uvedenou funkci regulativní, je to tedy uvěznění pachatele do výkonu trestu odnětí svobody (omezení svobod, izolace, resocializace, zacházení s odsouzenými). (Raszková, Hoferková 2013, s. 40)

Trestní zákon vymezuje účel trestu následovně: „*účelem trestu je chránit společnost před pachatelem trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páchaní trestné činnosti a vychovat jej k tomu, aby vedl řádný život a tím působil výchovně i na ostatní členy společnosti. Výkonem trestu nesmí být ponížena lidská důstojnost*“. (Hendrych 2010, s. 11)

1.3. Peniterciální pedagogika

Podle Hendrycha (2010, s. 5 – 6) peniterciální pedagogika spadá do pedagogického oboru, jenž se zabývá působením na vězně, zejména z výchovného hlediska. Dle některých autorů spadá do odvětví speciální pedagogiky. Nicméně z jejího podstatného obsahu, kterým se zabývá, je zřejmé, že spadá pravděpodobněji do sociální pedagogiky. Sociální pedagogika bývá definována jako disciplína, která se zabývá sociálně znevýhodněnými a rizikovými skupinami mladistvých či dospělých a jejich výchovou nebo převýchovou.

V českých věznicích se uplatňují následující peniterciální výchovné postupy:

- **výchovné postupy** – vězeňský režim, kulturně výchovná práce, pracovní výchova, sportovní, rekreační a rehabilitační činnost
- **vzdělávací postupy** – studium k ukončení základní školy, studium učebního oboru, středoškolské studium, jiné studijní aktivity, sebevzdělávání
- **speciálně výchovné a léčebné aktivity** – terapeutické (psychodiagnostika, psychoterapie, pracovní terapie), poradenské (sociální, sociálně-právní poradenství, krizová intervence), tréninkové (trénink zvládnutí agrese či prosazení se v nekriminálním prostředí) a léčebné (odvykání alkoholové či drogové závislosti).

Pokud shrneme výše uvedené, můžeme tedy tvrdit, že peniterciální působení je dosažení změny v postojích odsouzeného a jeho chování. Za ideální cíl se dá považovat změna celé osobnosti odsouzeného tak, aby se v budoucnu již nedopouštěl žádné trestné činnosti a zvládal žít jako ostatní lidé ve společnosti. (Raszková, Hoferková 2014, s. 13)

2. HISTORIE VĚZEŇSTVÍ V ČESKÝCH ZEMÍCH

2.1. Vězeňství do roku 1918

První zmínky o českém vězeňství spadají pod vládu Boleslava II. a datují se zhruba do 10. století našeho letopočtu, jsou spojeny se vznikem státu a sjednocením českých kmenů. Vývoj vězeňství na našem území byl primárně ovlivněn vývojem trestního práva a také postojem společnosti k pachatelům trestných činů.

„Stíhání deliktů bylo zpočátku záležitostí celé komunity. Nejprve zde bylo obyčejové právo, které se přenášelo ústně, protože většina lidí byla v této době negramotná. Trestní právo mělo soukromý charakter, což přinášelo uplatňování soukromé msty. Časem dochází k jejímu omezení formou náhrady za způsobenou škodu či výkupem. Základním úkolem práva bylo chránit stát, církev a soukromé vlastnictví. Trest smrti byl v této době univerzálním trestem, který byl považován za prostředek odplaty, jindy jako nástroj na odstrašení potenciálních pachatelů“.

Do 14. století našeho letopočtu se na našem území praktikovali zejména tzv. boží soudy. Boží soudy, nazývané také ordály se prováděly ve dvou formách – vodou či železem. Na jejich praktikování se podíleli především duchovní. Jednalo se o spoutání obviněného do kozelece a následné vhození do vody – pokud se utopil, byl vinen, pokud vyplaval, byl nevinen.

V předhusitské době byl běžně používaný trest smrti, např.: upálením, vyhladověním, stětím hlavy, oběšením, lámáním v kole, rozčtvrcením, pomalým vařením v oleji, víně nebo vodě, zahrabáním zaživa nebo naražením na kůl.

V polovině 16. století našeho letopočtu dochází k prvním výkonům trestů. Do té doby se výkon trestu téměř nepoužíval, protože neexistovaly věznice. Délku trestu určoval zákon (např.: 14 dnů za urážku na cti), ale většinou spíše docházelo k volné úvaze soudců. Závažnost trestného činu určila, kde bude výkon trestu probíhat. (Raszková, Hoferková 2013, s. 15 – 18)

V té době existovalo již několik typů věznic:

- **zeměpanská (995 – 1627)** – byla nejčastěji používána jako zajišťovací a trestní vazba pro šlechtice, která byla ve sklepních celách či ve věžích a probíhalo zde rozdělování odsouzených – poddaní od šlechticů
- **církevní (1222 – 1781)** – sloužila jako zajišťovací a trestní vazba církevních osob či žen šlechtického původu a rozdělení zde probíhalo dle pohlaví, původu a věku

- **stavovská (1253 – 1850)** – stavovská věznice byla pro šlechtice a byl zde také zaveden a používán jednotný způsob zacházení s vězni
- **vrchnostenská (1627 – 1849)** – nacházeli se zde poddaní z příslušných panství a velkostatků, teprve až od roku 1803 se diferencovali muži od žen
- **městská (1287 – 1850)** – zejména sloužila jako vyšetřovací a zajišťovací vazba pro měšťany a poddané z blízkého okolí panství, vězni se zde rozdělovali podle původu a majetku. (Popelka 2011, s. 25-27)

2.2. Vězeňství Československé republiky

„Nově vzniklá Československá republika v roce 1918 převzala z monarchie systém trestnic, věznic, donucovacích pracoven a polepšovoven“ (Francek, Wohlschlager 2002, s. 72).

První republika měla snahu dát dohromady vězeňský systém. Usilovala o zkvalitnění a vydání domácích řádů pro trestnice a věznice, vězeňských předpisů, ale také velmi důležitých kurzů pro dozorce. Československá republika měla v roce 1918 celkem 388 věznic u okresních soudů, které byli primárně určené ke krátkým a přestupkovým trestům. Dále existovalo 36 věznic, které spadaly ke krajským soudům, a pachatelé si v nich odpykávali tresty od jednoho měsíce do maximálně jednoho roku. Pouze sedm trestnic bylo určených k výkonu trestu delšímu než jeden rok, nebo trestu doživotnímu. Pro mladistvé delikventy byla určena jedna státní polepšovna, která se nacházela v Košicích. Již v té době byla většina výše uvedených zařízení ve velmi nevyhovujícím stavu a nebylo tak možné s vězni správně zacházet a dostatečně plnit jejich potřeby.

Díky působení lékařů, duchovních a profesorů se po roce 1918 významně zvedla profesionalita dozorců a pracovníků věznic. (Raszková, Hoferková 2013, s. 24)

„Dozorci vězňů byli připravováni v tříměsíčním odborném teoreticko – praktickém kurzu, zakončeném zkouškou. Noví členové dozorčí stráže byli zařazováni do služby jako pomocní dozorcí vězňů na základě smlouvy s možností 14denní výpovědi. Teprve po absolvování přípravného odborného kurzu byli jmenováni jako definitivní dozorcí vězňů. Od roku 1938 byl prováděn výcvik dozorců v sebeobraně, který započal v pankrácké soudní věznici. V kriminologickém ústavu při Právnické fakultě Univerzity Karlovy v Praze byly pořádány kriminologické kurzy i pro vězeňské úředníky.“ (Kýr 2006, s. 12)

V roce 1919 byla snaha o zlepšení a posílení výchovné funkce trestu a proto byl přijat zákon o podmíněčném odsouzení a propuštění. Od roku 1922 spravovalo věznice a trestnice Ministerstvo spravedlnosti. V dvacátých a třicátých letech se trestní právo řídilo rakouským

trestním zákoníkem, který byl ale adaptován na nová zařízení. Pachatelé trestných činů se nově třídili dle druhů určených trestů. (Francek, Wohlschlager 2002, s. 72-73).

Důležitá změna přišla 3. května 1934, kdy vyšel zákon č. 91/1934 Sb., o ukládání trestu smrti a doživotních trestech. Tento zákon umožňoval soudům ukládat místo trestu smrti trest těžkého žaláře, a to v doživotním trestu odnětí svobody nebo 15 – 30 let. Do roku 1938 bylo vykonáno pouze 15 trestů smrti, k tomu přispěl i tehdejší prezident Tomáš Garrigue Masaryk. (Raszková, Hoferková 2013, s. 26 – 27)

2.3. Vězeňství za protektorátu Čechy a Morava

„V období okupace existovaly různé typy vězeňských zařízení: káznice, věznice, koncentrační tábory a pracovní tábory. V tomto období byl často uplatňován trest smrti. Je zaznamenáno, že v letech 1939 – 1945 přišlo o život 360 000 obyvatel Československa, z toho 195 000 v koncentračních táborech. Exekuce byly prováděny zpravidla ve věznici Praha – Pankrác s využitím gilotiny. Trest smrti byl definitivně zrušen až v roce 1990.“ (Raszková, Hoferková 2013, s. 27)

2.4. Obnova Československého vězení

Za nejvíce složité a přelomové období v celém systému vězeňství se dají považovat roky 1945 – 1955 a to z důvodu vydání dekretů prezidenta republiky Edvarda Beneše. Tyto dekrety přinesli zcela novou strukturu vězeňských zařízení. Roku 1949 vznikl organizovaný Sbor uniformované vězeňské stráže, který měl celostátní působnost, a současně také vznikly tábory nucených prací. Do táborů nucených prací byli posíláni zejména vězni odsouzení na základě tzv. Benešových dekretů. (Raszková, Hoferková 2013, s. 28)

Mezi roky 1949 a 1952 sehrávala největší roli Státní bezpečnost, celé sekce vězeňství se ujalo Ministerstvo národní bezpečnosti a tím se zvyšoval vliv, který se snažil o centralizaci a koncentraci vězeňství dle vzoru sovětského. (Janák, 2013)

„Po vítězství KSČ, únorovém převratu a nastolení vlády jedné strany nastává velmi temné období naší penologie, které můžeme datovat roky 1948 až 1964 a nazýváme jej obdobím třídní msty“ (Popelka 2011, s. 43).

V těchto letech byli odsouzení pojímáni především jako levná pracovní síla a také jako třídní nepřítelé. Vězni byli užitkováni zejména v odvětvích, ve kterých o práci nejevili zájem řadoví občané. Jednalo se o stavební, těžební a celkově velmi těžký průmysl. Za běžnou praxí v té době se dá považovat i uvěznění lidí v táborech nucených prací bez jakéhokoli

pravomocného rozhodnutí soudu. Zlom přišel na podzim roku 1952, kdy došlo k hromadnému rušení pracovních táborů, zbylo jich pouze 17. (Razsková, Hoferková 2013, s. 29 – 30)

2.5. Reforma Československého vězení

Již v roce 1957 byla vydána OSN Standartní minimální pravidla pro zacházení s vězni. Tato pravidla se v 60. letech stala základní normou pro západoevropské země, ale také pro Kanadu a USA. Byl tedy položen prvotní kámen pro reformu vězeňství téměř po celém světě. Československá socialistická republika na to zareagovala vydáním zákona č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. Dle tohoto zákona byli odsouzení zařazováni do tří skupin dle závažnosti trestného činu. Do první skupiny spadali prvotrestaní, kteří byli nejméně společensky nebezpeční. Druhá skupina byla také pro prvotrestané, nicméně jejich činy byli společensky ohrožující. Také sem byli zařazováni vězni, kteří v posledních 10 letech provedli úmyslný trestný čin. Do poslední skupiny byli přiřazováni vězni, kteří byli odsouzeni za závažné trestné činy ohrožující celou společnost a také trestné činy proti republice (sabotáž, vyzvědačství, teror, vlastizrada). Výkon trestu si tu odpýkávali zvláště nebezpeční recidivisté.

Nový zákon také přinesl možnost zaměstnat ve věznicích středoškolsky a vysokoškolsky vzdělané odborníky z řad vychovatelů, sociálních pracovníků, pedagogů a psychologů. Reforma českého vězeňství byla v plném proudu a vznikl nový a velmi důležitý Výzkumný ústav penologický, který měl sídlo v Praze. Tento ústav začal zkoumat osobnost odsouzeného a možnostmi jeho nápravy. (Kubíčková, Kmětík 2011, s. 27)

2.6. Reforma českého vězeňství

V roce 1990 došlo k největší vězeňské krizi v historii vězeňství. Tato krize byla zapříčiněna vydáním amnestie tehdejšího prezidenta republiky Václava Havla. K 1. lednu 1990 byla udělena amnestie pro téměř 24 000 odsouzených osob. Ve věznicích tedy zbylo kolem 7 000 vězňů. Několik týdnů trvalo, než byli všichni propuštěni. Odsouzení, kteří ve věznicích zůstali, se začali domáhat propuštění, které jim nebylo umožněno a tak vznikali vzpoury. (Razsková, Hoferková 2013, s. 32)

2.7. Etapy českého vězeňství po roce 1989

Podle Razskové, Hoferkové (2013, s. 34) můžeme etapy transformace českého vězeňství shrnout do čtyř úseků:

- **rok 1990** byl přelomový, protože znamenal definitivní rozchod s minulostí a navíc byla snaha zmapovat aktuální reálný stav českého vězeňství (našlo se mnoho nedostatků)
- **rok 1991**, kdy byla vytvořena Koncepce rozvoje českého vězeňství, došlo k formulaci cílů a jednotných postupů. Vznikl moderní vězeňský systém, který má dodnes zakotvení v sociální péči a represivním orgánu státní moci.
- **rok 1992**, kdy došlo k humanizaci vězeňství, která spočívala obzvláště v:
 - akceptování vězňů jako občanů a v neponižování jejich důstojnosti,
 - zabezpečení přijatelných materiálních i nemateriálních podmínek života vězňů,
 - jistotě základních práv a svobod všech vězňů,
 - modernizaci vězeňských zařízení a hlavně jejich tolik potřebným vybavení,
 - vytvoření jednotného a závazného systému zacházení s odsouzenými během výkonu trestu,
 - profesním zkvalitnění personálu věznice dle norem
- **rok 1993** se stal přelomovým, neboť se kompletně přepracoval zákon, který se týkal průběhu výkonu trestu a také výkonu vazby.

2.8. Vývoj po roce 1993

Píše se rok 1993 a Česká republika slíbila, že bude upravovat a rozvíjet vězeňský systém. Doporučení přichází v podobě Evropských vězeňských pravidel, dle kterých by se měla řídit. (Bajcura 2006, s. 35)

Dne 1. ledna 1993 vzešel v platnost nový zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské a justiční strážce České republiky. Tím tedy vznikla Vězeňská služba České republiky. Nová právní úprava přinesla změnu především v humánním zacházení s vězni, respektováním jejich základních práv a svobod, osobní důstojnosti a vytvoření vhodných materiálních podmínek pro výkon trestu odnětí svobody. (Razsková, Hoferková 2013, s. 34 – 34)

2.9. Vznik vězeňské služby

Sbor nápravné výchovy zanikl dne 1. ledna 1993 a následně vznikla Vězeňská služba ČR, která plnila úkoly státní správy. Ministr spravedlnosti jmenoval generálního ředitele, který měl odpovědnost za činnost Vězeňské služby. Rozšíření pravomocí přišlo také pro ředitele vazebních věznic a věznic, především se jednalo o oblast ekonomickou a personální.

Modernizaci se podrobily také věznice, která se dle zákona rozdělily na věznice s dohledem, dozorem, ostrahou a zvýšenou ostrahou. Soud rozhodoval o umístování a přeřazování odsouzených do jednotlivých typů věznic. (Kubičková, Kmětík 2011, s. 27)

2.10. Humanizace vězení

Podle Hendrycha (2010) je také důležitá kapitola humanizace vězení. Ještě před rokem 1989 bylo zcela běžné porušování základních lidských práv a to především ze strany dozorců a zaměstnanců věznic. Nejdříve se jednalo o fyzické násilí, později se přešlo na tvrdý, vojenský systém, který se dá nazvat až dril. Zvykem byl také velmi ponižující způsob jednání. Toto jednání bylo používáno na osoby, které vyznávali jiné politické názory minulého režimu, a tudíž představovali jisté nepohodlí pro vedoucí představitele. Po vzniku České republiky bylo nutné tyto praktiky odstranit, vzhledem k novým demokratickým poměrům v zemi. Bylo potřeba sestavit nové podmínky pro zacházení s vězněnými osobami.

Nejlépe tomu odpovídá latinská sentence *primum non nocere*, což se dá přeložit jako především neškodit. Převedení tohoto latinského výrazu do penologie představuje zejména udělat vše proto, aby odsouzený odcházel z vězení ve stejném stavu, jako do něj přišel. Často se stávalo, že odsouzení byli propouštěni na svobodu v podstatně v horším psychickém i fyzickém stavu.

3. SOUČASNÉ VĚZEŇSTVÍ A SYSTÉM REEDUKACE ODSOUZENÝCH V ČR

3.1. Osoba odsouzeného

Odsouzená osoba, která prochází výkonem trestu odnětí svobody má během trestu také svá práva a povinnosti. To je nedílná součást výkonu trestu. Práva a povinnosti odsouzeného stanovují jednotlivá ustanovení zákona o výkonu trestu odnětí svobody. Dalšími významnými body v nápravě odsouzené osoby jsou kázeňské tresty a odměny. Odměny mají možná větší motivační charakter, neboť při řešení otázek případného podmíněného propuštění, se přihlíží mimo jiné k odměnám, které osoba ve VTOS během svého pobytu ve věznici nasbírala.

Práva odsouzeného

Jako nejdůležitější právo pro vězně se mi jeví právo na osmihodinový spánek, dále právo strávit minimálně hodinu denně na vycházce mimo budovu věznice, právo na přiměřené osobní volno, právo na poskytnutí lékařské pomoci, také právo na tří hodinovou návštěvu jednou

za kalendářní měsíc nebo právo na korespondenci. Pro odsouzené osoby je pravděpodobně nejvíce potřebné právo na balík s potravinami, hygienou a tabákem. Tento balík mohou přijmout dvakrát ročně a balík musí vážit maximálně pět kilogramů. Ještě uvádím právo na podání stížnosti a žádosti příslušným orgánům.

Povinnosti odsouzeného

Každá osoba ve VTOS má hlavní povinnost, a to dodržovat stanovený pořádek a kázeň a plnit pokyny a příkazy od zaměstnanců Vězeňské služby. Mezi další povinnosti pro odsouzené osoby patří povinnost plnit program na zacházení, nepoškozovat cizí majetek či podrobovat se osobní a lékařské prohlídce a také prohlídce svých věcí. (Razsková, Hoferková 2013, s. 95 – 96)

Odměny a kázeňské tresty

Jak odměny, tak i kázeňské tresty mají mít výchovný účinek. Aby tomu tak bylo, musí být tresty i odměny přidělovány spravedlivě, přiměřeně a do značné míry individuálně. Dále tento účinek zajišťuje jejich stupňovitost od mírnějšího trestu/odměny až po výraznější.

Mezi odměny se řadí pochvala, mimořádné zvýšení doby trvání návštěvy, povolení jednorázového nákupu ve vězeňském obchodu, povolení opustit věznici na dvacet čtyři hodin, zvýšení kapesného o jednu třetinu až po dobu tří kalendářních měsíců nebo přerušování trestu.

Kázeňským trestem může být například udělení důtky, snížení kapesného, propadnutí věci, umístění do uzavřeného oddělení tzv. samotku nebo díru, nebo také odnětí výhod vyplývajících z předchozí kázeňské odměny.

3.2. Vězeňská zařízení a jejich diferenciac

Profilace věznic v České republice se určuje na základě míry vnější a vnitřní ostrahy věznic, způsobu realizace programů na zacházení s vězni a zajištění bezpečnosti (Razsková, Hoferková 2013, s. 102).

Podle Popelky (2011, s. 10) je vězeňský systém „*uspořádaný celek, zahrnující obecné a zvláštní podmínky vězení ve veřejném zájmu, které jsou upraveny zákonem a prováděcími právními předpisy. Jeho charakter je určen sociální funkcí vězeňství se zřetelem na státní zřízení.*“

Velice důležitá je i bezpečnost, která je tvořena vnější a vnitřní bezpečností. Dle Razskové, Hoferkové (2013, s. 101) se vnější bezpečností rozumí zejména účinné střežení

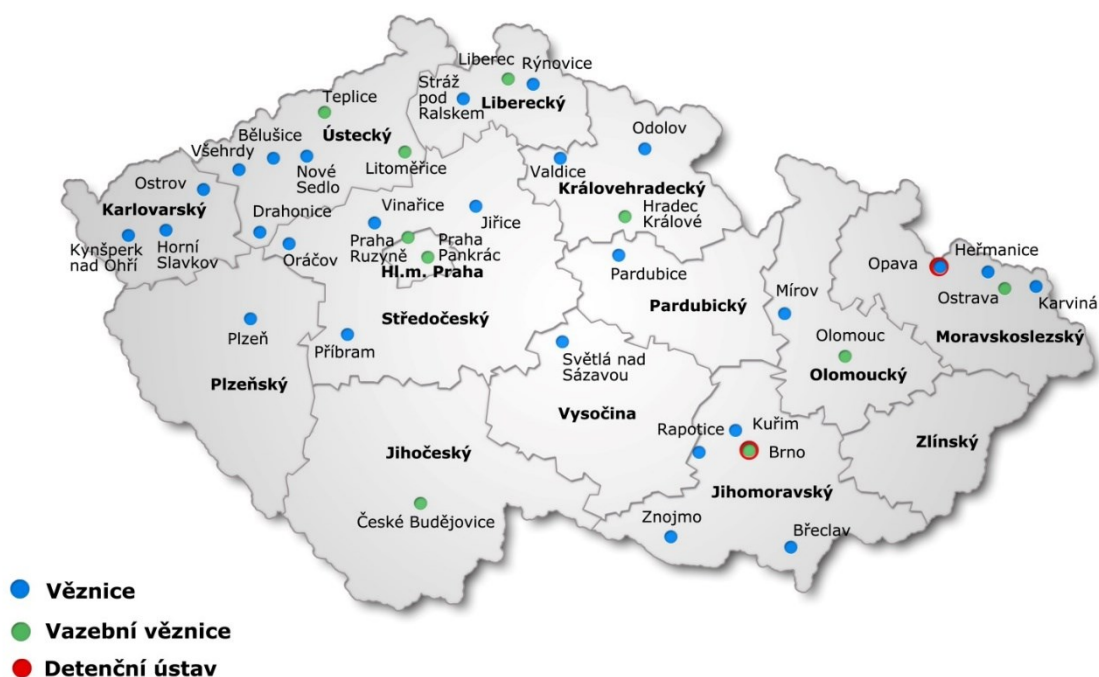
obvodu věznic, bezpečné provádění eskort, hlídání vstupů a vjezdů do věznice a zabránění průniku zakázaných a nebezpečných předmětů. Jako vnitřní bezpečnost se definuje použití detekčních a jiných technických zařízení. Uplatňuje se i dynamická bezpečnost a aktivní vytváření kladného klimatu ve věznici.

V České republice aktuálně existují čtyři typy věznic, do kterých odsouzené rozděluje pouze a výhradně soud:

- A. **s dohledem** – v této věznici svůj trest vykonávají osoby, které byly soudem odsouzeny za přečin spáchaný z nedbalosti, a v minulosti nebyli ve výkonu trestu pro úmyslný trestní čin. Pohyb odsouzených není omezen, odsouzení většinou vykonávají zaměstnání mimo věznici. Ředitel věznice může vězňům povolit pohyb mimo areál věznice a to za účelem účasti na kulturních nebo sportovních aktivitách. Odsouzení nosí vlastní oděv a obuv.
- B. **s dozorem** - zde svůj trest odpykávají osoby, které byli odsouzeny za přečin spáchaný z nedbalosti a které v minulosti již byli ve výkonu trestu pro úmyslný trestní čin. Dále se sem dostanou pachatelé, kteří byli souzeni za úmyslný trestní čin, a byl jim uložen trest odnětí svobody nepřevyšující tři roky, a které dosud nebyli souzeni za úmyslný trestní čin. Vězni se po budově věznice pohybují většinou pod dohledem zaměstnance Vězeňské služby, zaměstnání mohou vykonávat mimo věznici, ale také pod dohledem. Vlastní oděv mohou nosit pouze během návštěv, při bohoslužbách a na akcích pořádaných mimo věznici.
- C. **s ostrahou** – zde vykonávají svůj trest pachatelé, kteří byli odsouzeni za úmyslný trestní čin a zároveň u nich nejsou splněny požadavky pro zařazení do věznice s dozorem nebo se zvýšenou ostrahou. Také sem spadá skupina pachatelů, kteří byli soudem odsouzeni pro přečin spáchaný z nedbalosti a nebyli zařazení do výkonu trestu odnětí svobody do věznice s dohledem nebo s dozorem. Vězni se v prostorách věznice pohybují organizovaně a pouze pod dohledem zaměstnance Vězeňské služby. Ředitel věznice může povolit odsouzenému volný pohyb po věznici jen z důvodu pracovních povinností. Vězni většinou pracují v budově věznice nebo také mimo věznici, ale jedná se vždy o střežené místo. Uplatněny zde jsou stavebně – technické prostředky střežení. Odsouzení jsou uzamykáni.
- D. **se zvýšenou ostrahou** – do posledního typu vězení putují pachatelé, kterým byl uložen výjimečný trest odnětí svobody a kterým byl uložen trest za trestný čin

spáchaný ve prospěch organizované zločinecké skupiny. Také jsou sem přiřazováni zvláště nebezpeční recidivisté a osoby odsouzené za zvláště závažný zločin nebo také osoby odsouzené za úmyslný trestní čin, které v posledních pěti letech uprchli z vazby nebo z výkonu trestu. Věznice se zvýšenou ostrahou jsou u nás pouze čtyři – Valdice, Mírov, Karviná a ženská věznice ve Světlé nad Sázavou. Vězni se v žádném případě nesmí po věznici pohybovat bez dohledu. Odsouzení pracují většinou v budově věznice nebo v některých případech přímo na své cele. Vězni jsou uzamykáni na celách a to i přes den. Stavebně – technické prostředky jsou zde použity v maximálním možném rozsahu. (Kubíčková, Kmětík 2011, s. 51 - 52)

Věznice, vazební věznice a detenční ústavy v ČR

Obrázek 1 – věznice, vazební věznice a detenční ústavy v ČR

3.2.1. Ostatní typy věznic

Věznice pro mladistvé

Jedná se pouze o jednu věznici pro mladistvé u nás, a tou je Věznice Všehrdy na Chomutovsku. Vnitřní bezpečnost tohoto zařízení je absolutně stejná jako ve věznici se zvýšenou ostrahou. Rozdíl je pouze v zacházení s pachateli, protože u mladistvých pachatelů je zapotřebí zacházení výrazně odlišit od zacházení s dospělými pachateli. V první řadě se přihlíží zejména na věkové a zájmové zvláštnosti, ale také se přihlíží k tomu, zda mladiství pachatelé netrpí nějakou poruchou osobnosti, anebo zda nejsou drogově závislí. V některých věznicích je zřízeno oddělení pro výkon trestu mladistvých, například ve Věznici Pardubice. (Razsková, Hoferková 2013, s. 106)

V tomto zařízení je nedílnou součástí především u mladistvých pachatelů jejich vzdělání, které je zajišťováno prostřednictvím Školského vzdělávacího střediska, které spadá pod Střední odborné učiliště Vězeňské služby. Odsouzení mají na výběr ze sedmi učebních oborů. (© www.vscr.cz)

Vazební věznice

V České republice je celkem deset vazebních věznic, z toho jsou dvě v Praze. Výkon vazby upravuje zákon č. 293/1993 Sb. o výkonu vazby, při jehož tvorbě byl brán zřetel na princip presumpce nevinny. V praxi presumpce nevinny znamená, že na odsouzenou osobu, která se nachází ve výkonu vazby, nesmí být pohlíženo jako na vinnou, dokud nebyl vydán pravomocný rozsudek soudu. Účel vazby je definován jako zajištění osoby pro účely trestního řízení a pro výkon trestu odnětí svobody. Smysl vazby spočívá především v zabránění trestné činnosti a maření průběhu vyšetřování. (Hendrych 2010, s. 39)

Zabezpečovací detence

Zákon č. 129/2008 Sb. o výkonu zabezpečovací detence vstoupil prvně v platnost dne 1. ledna 2009. Smyslem tohoto zákona je ochránit majoritní společnost od velmi nebezpečných pachatelů, konkrétně se jedná o pachatele duševně narušené, jejichž společenská nebezpečnost se zakládá na extrémní agresivitě nebo nezvladatelné sexuální deviaci. Dříve byly tyto osoby umístovány v psychiatrických léčebnách, kde se podrobovali nařízenému ochrannému léčení, nicméně to se ukázalo jako dlouhodobě téměř neúčinné. Z toho důvodu vznik Ústav pro výkon zabezpečovací detence, který spadá pod Vězeňskou službu ČR. Cílem je vytvořit izolaci těchto jedinců a vymocit si vynutitelnost ukázněného chování, v některých případech i zákonnými

donucovacími prostředky. Pojmem detence se tedy rozumí kombinace léčebného a zároveň vězeňského zařízení. Nyní máme v České republice dva ústavy, které se nacházejí v Brně a v Opavě. (Hendrych 2010, s. 55)

3.3. Vězeňská služba České republiky

Vězeňská služba se řídí zákonem č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky a řadí se do organizačních složek státu. Ministr spravedlivosti jmenuje generálního ředitele, který řídí Vězeňskou službu. (Razsková, Hoferková 2013, s. 61)

Jak tvrdí Mařádek (2003, s. 94), Vězeňská služba ČR zabezpečuje výkon vazby a výkon trestu odnětí svobody, ale také pořádek a bezpečí na půdě soudů během výkonu moci soudní. Vězeňská stráž, justiční stráž a správní služba jsou tři skupiny, do kterých se vnitřně člení Vězeňská služba. Z toho mají první dvě, které jsem uvedla, postavení ozbrojeného sboru.

Podle Kubíčkové, Kmětíka (2011, s. 31) je „*důležitou součástí činnosti rovněž vytváření podmínek pro zaměstnávání, vzdělávání a rekvalifikaci vězňů*“.

Úkoly, které jsou Vězeňské službě dány, zajišťuje:

- vězeňská stráž – její cíl je střežit, předvádět a eskortovat osoby, které se nacházejí ve výkonu vazby nebo ve výkonu trestu odnětí svobody. Vězeňská stráž střeží a zajišťuje pořádek a kázeň ve všech typech výše uvedených věznic.
- justiční stráž – je pověřena zabezpečovat zejména pořádek a bezpečnost v budovách soudů, státních zastupitelstvích a dalších místech činnosti soudů. Střeží Ministerstvo spravedlnosti České republiky.
- správní služba – má za činnost rozhodovat ve správním řízení podle všeobecně platných právních předpisů a také zajišťuje ekonomickou, organizační a výchovnou odbornou činnost. Správní služba se skládá z občanských pracovníků, kteří jsou v pracovním poměru k Vězeňské službě a příslušníků.
- institut vzdělávání Vězeňské služby – má za úkol realizovat a v první řadě vést odbornou přípravu vězeňského personálu. Snaží se celoživotně vzdělávat zaměstnance Vězeňské služby.
- pověřené orgány Vězeňské služby – jejich postavení je v policejních orgánech, které vedou řízení o trestných činech příslušníků. Smysl je také v odhalování a prověřování možných spáchaných trestných činů v souvislosti s výkonem

profese příslušníka Vězeňské služby České republiky. (Razsková, Hoferková 2013, s. 63 – 64)

3.3.1. Zaměstnanci Vězeňské služby

„Personál Vězeňské služby České republiky je diferencován na příslušníky ve služebním poměru (cca 60%) a na zaměstnance v poměru pracovním (cca 40%)“

Skupina, která je uvedena jako první, tedy příslušníci ve služebním poměru, má obecný smysl konkrétně v bezpečnosti, a to vnitřní i vnější. Jedná se o strážné a dozorce. Příslušníci Vězeňské služby mají postavení bezpečnostního sboru podle Zákona č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů, z něhož vyplývají jisté specifické povinnosti a omezení. Mezi jedno z nejvíce podstatných se řadí právo moct použít ve vymezených případech nebo situacích donucovací prostředky včetně střelné zbraně. (Hendrych 2010, s. 62)

Mezi donucovací prostředky patří: hmaty, chvaty, údery a kopy sebeobrany; pouta; poutací popruhy; služební pes; předváděcí řetízky; vodní stříkač; úder střelnou zbraní; zásahová výbuška; expanzní zbraně; slzotvorné prostředky; varovný výstřel.

Obecně platí, že všichni zaměstnanci Vězeňské služby jsou vázáni mlčenlivostí o skutečnostech, které zjistili během výkonu své práce. Příslušník je povinen plnit úkoly, které plynou ze zákona nebo které mu nařídil nadřízený. Jako jeho další a velmi důležitá povinnost je jednat s podezřelými trestných činů důstojně a se ctí. Neměl by nikdy připustit kruté, nelidské či ponižující zacházení s obviněnými osobami. Naopak je příslušník Vězeňské služby oprávněn požadovat od podezřelých či odsouzených vysvětlení, která jsou potřeba k vyjasnění kázeňských přestupků a trestných činů. Dále je také oprávněn provádět osobní prohlídky. Osobní prohlídku by měla vždy vykonávat osoba stejného pohlaví, v některých případech i lékař. (Razsková, Hoferková 2013 s. 67 – 68)

Podle Mařádka (2005, s. 120 – 121) se Vězeňský personál dělí do tří skupin:

- I. *„vedoucí pracovníci,*
- II. *vězeňský personál v přímém výkonu služby,*
- III. *administrativně – technický personál a personál služeb.“*

3.3.2. Speciální zaměstnanci věznic

Vychovatel

Hendrych (2010, s. 63 – 64) tvrdí, že „*vychovatel je členem týmu, jehož základním úkolem je komplexní výchovná, vzdělávací, diagnostická a preventivní činnost zaměřená na celkový rozvoj osobnosti a na socializaci, resocializaci a reedukaci včetně cílených opatření k optimalizaci vzdělávacího procesu odsouzených a realizaci protidrogové prevence v rámci věznic. Vychovatel je metodicky usměrňován speciálním pedagogem a je podřízen vedoucímu oddělení.*“

Vychovatel má mnoho úkolů, které by měl svědomitě plnit v práci s odsouzenými osobami. Každý vychovatel má přidělenou skupinu vězňů, které by měl všechny osobně znát. Pedagogicky je usměrňuje a zná atmosféru a sociální vazby ve své skupině. Odsouzeným vede osobní karty, aktivně se podílí na organizovaných akcích, dbá na pořádek a kázeň osob ve skupině, motivuje je k vhodné estetické úpravě. Nedílnou součástí je pro vychovatele i kontrolovat korespondenci odsouzených či uskutečnit jim telefonický rozhovor. Vychovatel by se měl také aktivně podílet na vymýšlení volnočasových aktivit, řešit stížnosti a připomínky odsouzených a samozřejmě spolupracuje s ostatními zaměstnanci věznic.

Sociální pracovník

Mezi další odborné zaměstnance věznic patří sociální pracovník, který má hlavní úkol připravovat odsouzené na bezproblémový přechod do běžného života po propuštění z výkonu trestu. Při výkonu tohoto úkolu by měl především dbát na dodržení standardů kvality sociálních služeb, které jsou poskytovány. Sociální pracovník je odborný poradce ředitele věznic, ale je podřízen vedoucímu oddělení. Mezi další úkoly sociálního pracovníka patří například podílet se na rozřazování odsouzených, vytvářet koncepce zacházení s odsouzenými, poskytovat sociální poradenství nebo navazovat kontakty s blízkými osobami vězňů. Dále by se měl podílet na rozhodnutích o přerušení výkonu trestu nebo pohyb odsouzeného volně po věznici. Sociální pracovník by měl vytvářet sociální správu na zacházení s určitým vězňem, dle které se pak řídí ostatní pracovníci, jde o komplexní sociální diagnózu odsouzeného. (Hendrych 2010, s. 65 – 66)

Speciální pedagog

Jedná se také o odborného zaměstnance věznic, který garantuje odbornou úroveň realizace programu zacházení s odsouzeným. Dle metodiky řídí výkon práce u pedagogů volného času a také u vychovatelů. Speciální pedagog je přímo podřízený vedoucímu oddělení

věznice. Jako hlavní činnost speciálního pedagoga uvádím pedagogickou diagnostiku v rámci programu zacházení s vězněm. Také má ve své pravomoci volbu diagnostických metod pro práci s odsouzeným. Dle týdenního nebo měsíčního plánu zpracovává přehled jednotlivých aktivit pro zacházení s odsouzenými a vede alespoň jednu odbornou pedagogickou nebo vzdělávací aktivitu pro odsouzené osoby.

Psycholog

Psycholog je také odborný zaměstnanec věznice, který zabezpečuje u odsouzených odbornou psychologickou činnost a také se podílí na individuálním plánu pro zacházení s vězni. Řediteli věznice poskytuje odbornou psychologickou diagnostiku u osob ve výkonu trestu, ale také u ostatního personálu věznice. Jeho hlavní úkol je psychologicky diagnostikovat svěřené odsouzené a vytvářet posouzení v rámci komplexní správy. Dále musí vést minimálně jednu speciálně pedagogickou aktivitu pro odsouzené.

Vychovatel – terapeut

Jde o dalšího odborného zaměstnance věznice, který má za úkol vést individuální a skupinové terapie. Předně vytváří adekvátní metody a formy pro práci se specifickými kategoriemi odsouzených. Musí vést alespoň tři speciálně výchovné aktivity v programu se zacházení s vězni a také sleduje a následně vyhodnocuje návštěvnost na těchto aktivitách. Podílí se na vytváření hodnotícího programu, který věznice zasílá příslušným úřadům.

Pedagog volného času

Primární úkol pedagoga volného času je realizace individuální, ale také skupinové zájmové činnosti pro odsouzené osoby. Nabídka aktivit se vztahuje k jeho odbornosti. Vytváří volnočasové aktivity pro osoby ve výkonu trestu odnětí svobody. (Hendrych 2010, s. 63 – 71)

3.4. Probační a mediační služba České republiky

Probační a mediační služba se zaměřuje na zprostředkování co nejvíce možného a především společensky prospěšného vyřešení konfliktů, které se pojí s trestnou činností. Organizuje a zabezpečuje efektivní a ctihodný výkon alternativních trestů a s nimi spojených opatření s přihlédnutím k zájmům poškozených, ochranu komunity a zejména prevenci kriminality. Jedná se o poměrně novou instituci, která vznikla spojením sociální práce a práva.

Cíle činnosti Probační a mediační služby

Integrace pachatele – snaží se začlenit pachatele do běžného života, pokud možno bez konání další trestné činnosti. „*Integrace je proces, který směřuje k obnovení respektu obviněného k právnímu stavu společnosti, jeho uplatnění a seberealizaci.*“

Participace poškozeného – snaha o začlenění poškozeného do procesu vlastního odškodnění.

Ochrana společnosti – „*přispívá k ochraně společnosti účinným řešením konfliktních a rizikových stavů spojených s trestním řízením a eefektivním zajištěním realizace uložených alternativních trestů a opatření.*“ (Hendrych 2010, s. 32)

Podmínečné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody

Jedna z činností, kterou vykonává Probační a mediační služba je zprostředkování podmíněného propuštění v rámci vykonávacího řízení. Podmínečné propuštění se také nazývá parole. Pojem pochází z francouzštiny, a znamená, že odsouzený dává čestné slovo, že se bude řádně chovat, aby mohl být podmíněčně propuštěn. Odsouzená osoba může v rámci přípravy na podmíněčné propuštění požádat o pomoc probačního a mediačního pracovníka, který přijde na návštěvu do věznice a ve spolupráci s odsouzeným a pracovníky věznice připraví podklad pro soud se žádostí o podmíněčné propuštění. Probační a mediační pracovník také naváže kontakt s organizacemi mimo věznici, které by eventuálně mohli odsouzenému pomoci po propuštění z výkonu trestu. Dále mu může nabídnout přechodné bydlení nebo zaměstnání. Zjednodušeně řečeno, probační a mediační služba slouží k tomu, aby připravila pro soud dokumenty k podmíněčnému propuštění dané osoby tak, aby nebezpečí ze spáchání dalších trestných činů. Má pravomoc soudu doporučit nebo nedoporučit podmíněčné propuštění, popřípadě navrhnout individuální léčbu, které má následovat ihned po propuštění, zejména u drogově závislých odsouzených. (Hendrych 2010, s. 32 – 33)

3.5. Programy zacházení s odsouzenými

Dle Mařádka (2005, s. 125) se programy zacházení s vězni začali vykytovat v roce 1989. Programy se také nazývají penitenciární zacházení s odsouzenými osobami. Jde především o práci s vězni tak, aby byl naplněn účel výkonu vazby a účel výkonu trestu, nýbrž aby odsouzeným nebylo ublíženo. Cílem je nezhoršit stav pachatele a jeho osobnosti, především pak nezhoršit jeho zdravotní stav po stránce duševní, ale i tělesné. Zacházení s odsouzeným by se také nemělo dotknout jeho vztahů s blízkými osobami a sociálním prostředím. Zacházení s odsouzeným zahrnuje konkrétně: vzdělávání, korespondenci,

návštěvy, sociální péči, reedukaci, psychologickou a zdravotní péči, četbu, psychiatrickou intervenci a psychoterapii.

Více výstižnou definici uvedli Kubičková, Kmětík (2011, s. 103): „*program zacházení je výchovným prostředkem, prostřednictvím něhož jsou odsouzení vedeni k přijetí odpovědnosti za spáchaný trestný čin, a zároveň slouží k naplňování účelu výkonu trestu. Hlavním cílem programu zacházení s odsouzenými je vytvoření předpokladů pro návrat do civilní společnosti tak, aby jedinec odstraní ze svého života vzorce chování vedoucí k páčání trestné činnosti. Ve skladbě odsouzených má vliv pohlaví, věk, charakter trestné činnosti, ochota pracovat, a zda jde o prvotrestance, či recidivisty.*“

Činnosti programu zacházení s osobami ve výkonu trestu odnětí svobody:

- pracovní aktivity – spadá sem práce, která je nezbytná pro každodenní chod věznice, zaměstnání odsouzených nebo terapie, kterou vedou příslušníci Vězeňské služby, kteří ale musejí mít odborné vzdělání.
- vzdělávací aktivity – střední odborné učiliště realizuje a organizuje vzdělávání, nad probíhajícím vzděláváním mají kontrolu zaměstnanci oddělení výkonu trestu.
- speciální výchovné aktivity –individuální nebo skupinové pedagogické působení na odsouzené vede kompetentní personál, který také poskytuje terapeutickou činnost či různé druhy terapií. Tyto aktivity zpravidla vedou speciální zaměstnanci.
- zájmové aktivity – jsou to různé formy skupinové či individuální zájmové činnosti, které jsou vedeny příslušným odborným zaměstnancem. Odsouzeným osobám by měli rozvíjet sociální dovednosti, schopnosti a vědomosti. Vzhledem k tomu, že zájmové aktivity jsou mezi vězni velmi oblíbené a navštěvované, na jejich tvorbě spolupracují všichni speciální odborní zaměstnanci.
- oblast utváření vnějších vztahů – jedna z velmi důležitých věcí při výkonu trestu odnětí svobody ale i po následném propuštění jsou dobré vazby a vztahy s blízkými osobami. Tato oblast se na ně soustředí a snaží se je rozvíjet nebo alespoň udržet. Patří sem i návštěvy vězňů, pro které je příjemné, že návštěva je soukromá. Tato oblast také propojuje odsouzené s dalšími institucemi, které jim mohou pomoci, například probační a mediační služba nebo různé neziskové organizace. (Kubičková, Kmětík 2011, s. 104 – 105)

3.5.1. Vzdělávání odsouzených

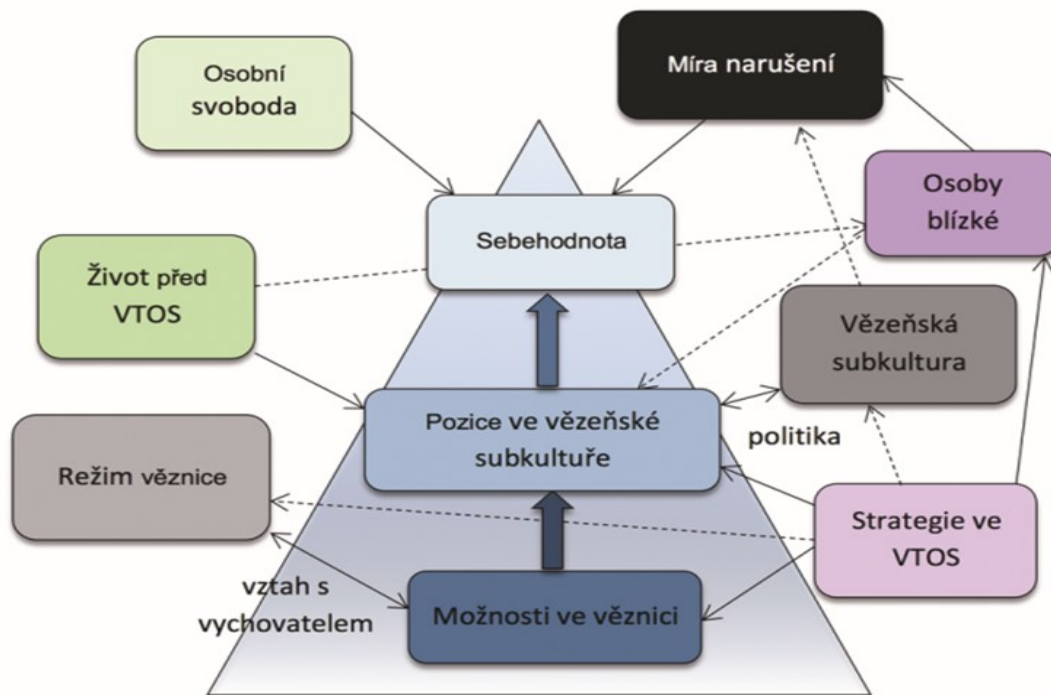
Jedna ze součástí programů na zacházení s odsouzenými je i vzdělávání vězňů. Vzdělání zajišťují učiliště, odborná učiliště a střední odborná učiliště, která jsou většinou odloučená od věznic. Jedno z pravidel je, že na vzdělání odsouzených nesmí být viditelné, že byly získány ve výkonu trestu odnětí svobody. Jestliže vězeň při odpykávání trestu studuje a trest mu skončí, má právo ve vzdělání pokračovat na příslušné škole. Pokud je odsouzený ve věznici s dohledem, s dozorem nebo ve věznici pro mladistvé, má ředitel dané věznice pravomoc povolit odsouzenému docházku do školy mimo areál věznice. (Kubíčková, Kmětík 2011, s. 103)

3.6. Resocializace vězňů

Resocializace znamená zbavit se zažitých vzorců a návyků chování, které se postupně v životě člověka stávají nepotřebnými. Většinou tyto vzorce brání nové životní etapě, která by případně v životě jedince mohla přijít a která vyžaduje zcela nové a aktuální vzorce chování. Tím spíše ve vězeňském prostředí, kdy odsouzený přechází z věznice do občanského života.

V této problematice je tedy ideální, pokud vězeň projde resocializací, zařadí se do společnosti a jejích norem a dále nepáchá trestnou činnost. Měřit účinky resocializace je poměrně jednoduché, protože to sděluje návratnost odsouzených zpět do věznice neboli recidiva vězňů. Na celém procesu resocializace se podílejí přímo i nepřímo všichni zaměstnanci věznice. (Hendrych 2010, s. 21)

Za zmínku stojí studie, která byla nazvána „Zastav se, Zamysli se a Změň se“. Ve studii byl zkoumán vzorek dvou skupin odsouzených, celkově se tohoto měření zúčastnilo 148 respondentů ze 14 věznic na území České republiky. Její cíl byl zejména porovnat v kriminologickém smyslu obě vybrané skupiny a jejich recidivu po propuštění. K tomu pomohl Vězeňský informační systém, který poskytl údaje o propuštěných. Studie zjistila, že 10,6 % osob, které absolvovali zmíněný resocializační program, se dostala zhruba do půl roku zpět do vězení. Recidiva u osob, které resocializací neprošli, byla 6,5%. Z výsledku tedy vyplývá, že vězni, kteří program neabsolvovali, mají paradoxně nižší procento recidivy. (© www.adiktologie.cz)

Obrázek 2 – pobyt ve vězení z pohledu vězňů

Praktická část

4. KVALITATIVNÍ A KVANTITATIVNÍ VÝZKUM

4.1. Cíl výzkumu

Cílem výzkumu praktické části bakalářské práce bylo zjistit, jak fungují české věznice očima osob ve výkonu trestu odnětí svobody. Primárním cílem bylo zjistit, jestli je dostatečně nastaven systém prevence recidivy odsouzených. Poslední zjištění vypovídá o životě za mřížemi, jeho kvalitě a o výhodách či nevýhodách, které s sebou přináší.

Konkrétně šlo především o volnočasové aktivity osob ve výkonu trestu odnětí svobody, jejich denní režim, a jestli dostali možnost ve věznici pracovat. Také mě zajímala zkušenost respondentů s pracovníky věznice, např. se sociálním či pedagogickým pracovníkem, pedagogem volného času, psychologem nebo terapeutem.

4.1.1. Formulace hypotéz

Předtím, než jsem sestavila dotazník ke kvantitativní části mého výzkumu, jsem si stanovila 3 hypotézy, které jsem v průběhu svého výzkumu ověřovala. Jedná se o tvrzení, která jsou po vyhodnocení všech získaných dat buď potvrzena, nebo naopak vyvrácena. Toto pak uvádím v kapitole 5.4. Vyhodnocení hypotéz.

Hypotéza č. 1

Odborná péče o odsouzené je v Českých věznicích nedostačující a odsouzení mají tak ztížený návrat na svobodu, což může vést k častější recidivě.

Hypotéza č. 2

Nedostatek možností zaměstnání pro osoby ve výkonu trestu odnětí svobody v Českých věznicích vede k recidivě.

Hypotéza č. 3

V Českých věznicích je denní režim odsouzených příliš volný, tudíž se odsouzení nenaučí dodržovat řád udávaný společenskými normami a to vede k častější k recidivě.

4.2. Metody výzkumu

Praktická část mé bakalářské práce byla prováděna smíšenou výzkumnou strategií, tedy kombinací kvantitativního i kvalitativního výzkumu. Daný problém byl zkoumán obecně, ale i do hloubky.

Stále častěji se objevuje kombinace obou výše uvedených metod výzkumu, a to zejména proto, že smíšený plán výzkumu s sebou přináší výhody obou přístupů při řešení daného výzkumného problému a můžeme tak na problém hledět z více stran. (Hendl 2008, s. 41)

4.2.1. Kvantitativní výzkum

Pro kvantitativní výzkum jsem vypracovala dotazník (viz příloha č. 1), který obsahoval 14 otázek zaměřených na život odsouzených osob během jejich výkonu trestu v různých věznicích po celé České republice. V dotazníku jsou otázky otevřené, polootevřené i uzavřené. Dotazník byl vyplněn celkem 30 respondenty.

Dotazník jsem vytvořila s různými otázkami, první otázky se zabývají obecnými údaji, např. pohlavím, věkem, dosaženým vzděláním a typem věznice, ve které probíhal výkon trestu. Další otázky v dotazníku jsou cílené na samotný život ve věznici a dotazují se např. na stravu ve vězení, kontakt se sociálním či pedagogickým pracovníkem nebo psychologem, zaměstnání během trestu, volnočasové aktivity, denní režim a chování zaměstnanců věznice k odsouzeným osobám. V poslední otázce jsem se respondentů ptala, zda si myslí, že je pobyt ve věznici napravit.

4.2.2. Kvalitativní výzkum

Pro kvalitativní výzkum mé práce jsem použila polostrukturovaný rozhovor (viz příloha č. 2), který jsem si připravila předem. Otázky v rozhovoru byly členěny do čtyř témat a to strava ve věznici a denní režim, volnočasové aktivity, zaměstnání během výkonu trestu a pracovníci věznice. Každé téma obsahovalo několik podotázek.

Z výše uvedených respondentů jsem vybrala tři vhodné respondenty, které jsem oslovila s prosbou o rozhovor. Otázky byli formulovány dle potřeby tak, aby byli pro mé respondenty srozumitelné. Rozhovory probíhaly individuálně, a všichni oslovení respondenti souhlasili s nahráním rozhovoru na mobilní telefon. Respondentům byla následně za účelem zpracování výsledků do praktické části mé práce změněna jména.

4.3. Výzkumný vzorek - respondenti

Vyhledat požadovanou cílovou skupinu respondentů nebylo jednoduché, neboť se jedná o velmi specifickou skupinu osob. Celkem se mi podařilo získat 30 dotazovaných osob. Respondenty pro kvantitativní výzkum praktické části bakalářské práce jsem hledala především v centrech zabývajících se pomocí pro osoby v tíživých životních situacích. Konkrétně se jedná o Drop In, Sananim a Naději. Klienty, kteří tam docházejí, jsem oslovovala sama s tím, jestli by byli ochotni mi vyplnit krátký dotazník. V centrech jsem strávila celý den, byla jsem

v kontaktu s respondenty a měla tak možnost sledovat jejich reakce na předložený dotazník. Někteří z nich byli narkomani, jiní zase bezdomovci nebo alkoholici. Každý z oslovených prošel ve svém životě alespoň jednou výkonem trestu odnětí svobody a velká většina z těchto respondentů spadala do kategorie vícekrát trestaných osob. Někteří dotazovaní žijí v azylovém domě řádným a spořádaným životem a dále nepáchají trestnou činnost.

Další respondenty jsem získala pomocí referenčního výběru, někdy též označovaného jako řetězový výběr nebo metoda sněhové koule. Jedná se o metodu, která je pro výběr vhodných kandidátů pro výzkum velmi často používaná. Úplně prvním a základním východiskem pro využití této metody je získání prvního kontaktu, který nás poté odkáže na někoho dalšího, a tímto způsobem získáváme skupinu všech kandidátů. Díky tomu jsem se tedy dostala od jedné osoby k desítkám dalších. Jedná se o respondenty, kteří byli trestaní většinou jen jednou a dnes už žijí zcela běžný život, jen prošli bouřlivou pubertou, která vyústila až v pobyt ve věznici.

Mého výzkumu se zúčastnilo celkem 30 respondentů, z toho 25 mužů a 5 žen. Jejich věk byl od 25 let do 65 let, průměrně 40 let. Vzdělání mých respondentů bylo převážně základní, v několika případech střední škola s maturitou a jeden respondent uvedl ve svém dotazníku též vysokou školu.

Z uvedených respondentů jsem si vybrala tři, se kterými jsem následně provedla polostrukturovaný rozhovor neboli interview. Jedná se o tři ženy z výše uvedených třiceti respondentů, které byly odsouzeny za různé trestné činy. Všechny tři ženy, které byly ochotny mi poskytnout hlubší rozhovor, pracovaly nebo ještě stále pracují v tréninkové kavárně Therapy, která se zaměřuje na osoby propuštěné z výkonu trestu, a to většinou s drogovou minulostí. Dnes jsou tyto ženy absolutně zapojené do běžného života, mají svá zaměstnání, bydlení a snaží se splácet své dluhy z minulosti.

4.4. Způsob provedení výzkumu

Kvantitativní výzkum, který byl prováděn pomocí dotazníku, jsem uskutečnila v organizacích zabývajících se pomocí pro osoby v tíživých životních situacích. V organizaci Drop In a Sananim jsem absolvovala jednodenní stáž, při které jsem sama oslovovala jejich klienty s prosbou o vyplnění dotazníku. Měla jsem připravené malé sladké odměny, které respondenty namotivovali a byli proto ochotni se zabývat vyplněním mého dotazníku. V azylovém domě pro osoby bez přístřeší předložila dotazníky klientům jejich sociální pracovnice, která mi následně dotazníky poslala pomocí České pošty.

Kvalitativní výzkum jsem absolvovala již s každým dotazovaným zvlášť. Kladla jsem důraz zejména na neutrální a přátelské prostředí, a tak jsem se se všemi setkala v kavárně. U rozhovorů jsem byla přítomna pouze já a respondent a každý rozhovor trval kolem půl hodiny.

Před začátkem rozhovoru jsem každému respondentovi vysvětlila cíl mé bakalářské práce a také ho ujistila o anonymitě celého rozhovoru. Všem dotazovaným jsem pro účely své práce změnila křestní jména.

Rozhovory probíhaly velmi přirozeně a bez jakýchkoli problémů. Snažila jsem se respondenty nepřerušovat a spíše je nechat vyprávět. Myslím si, že to byl velmi příjemně strávený čas pro obě strany. Všichni dotazovaní uvedli, že jsou velmi rádi, že se někdo zabývá touto problematikou.

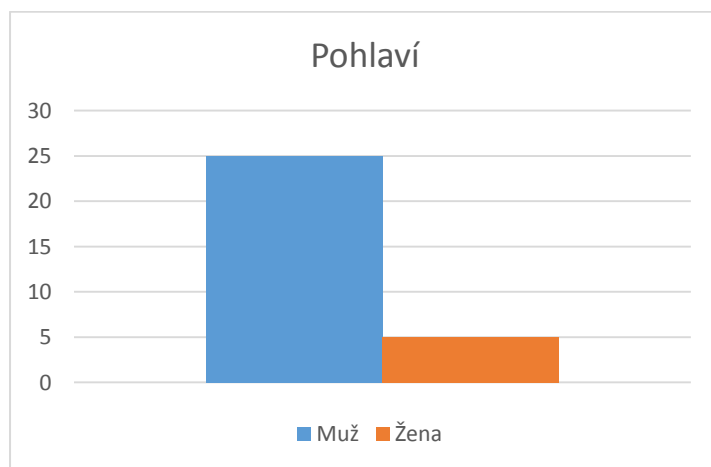
5. INTERPRETACE A VYHODNOCENÍ ZÍSKANÝCH DAT

5.1. Výsledky kvantitativního výzkumu

Zde popisuji jednotlivé otázky v dotazníku a některé z nich jsou znázorněny za pomoci grafů. Mého výzkumu se zúčastnilo celkem 30 respondentů s více či méně bohatou trestnou minulostí, a to ve věkovém rozmezí 25 – 65 let.

1. Jaké je Vaše pohlaví?

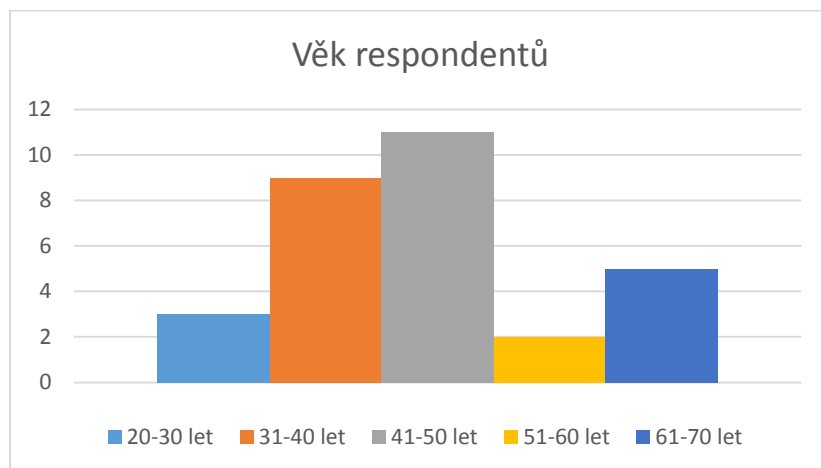
Z 30 oslovených respondentů bylo 25 mužů a 5 žen. Převaha respondentů mužského pohlaví je velmi logická, výkonem trestu odnětí svobody projde mnohem více mužů, než žen.

Graf 1 – pohlaví respondentů

2. Jaký je Váš věk?

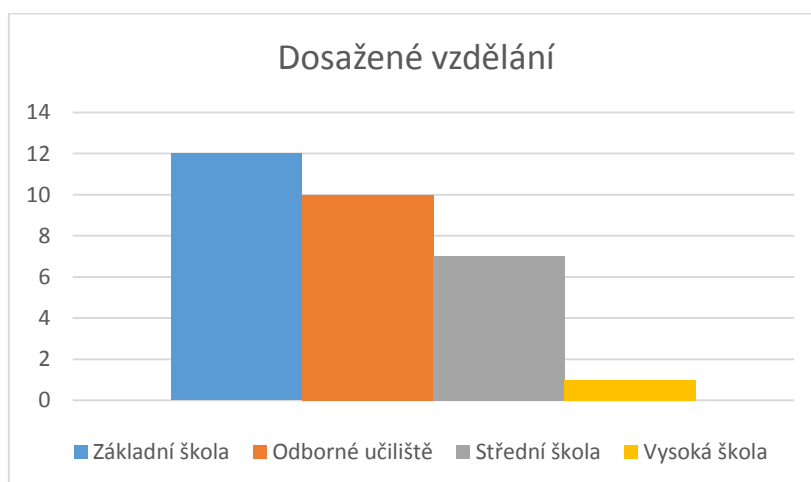
Věk mých oslovených respondentů byl poměrně rozmanitý. Nejpočetnější skupinu tvořili osoby ve věku 41 – 50 let, jednalo se celkem o 11 osob. Druhou skupinu tvořili osoby ve věku 31 – 40 let, celkem jich bylo 9. Další 2 oslovení respondenti byli ve věkové skupině 51 – 60 let a 5 osob dokonce 61 – 70 let. Poslední věková skupina byla tvořena jen 3 osobami ve věku 20 – 30 let. Věková rozmanitost oslovených je adekvátní k cíli a významu bakalářské práce zejména proto, že tím se práce stává validní.

Graf 2 – věk respondentů

3. Jaké je Vaše dosažené vzdělání?

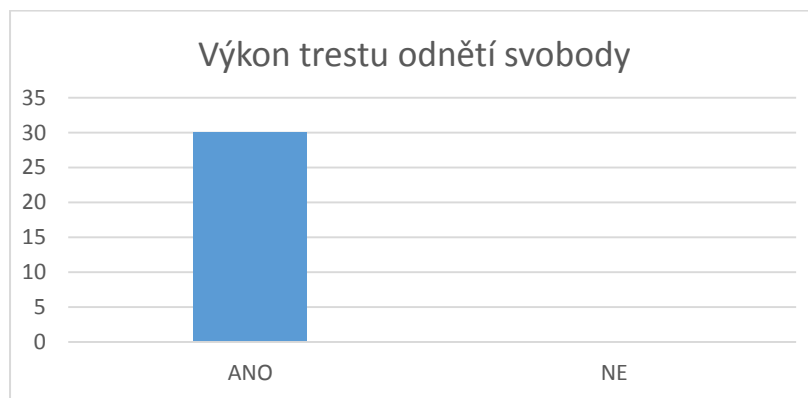
Vzdělání mých dotazovaných má také rozmanitý charakter. Z celkem 30 dotazovaných má 12 osob pouze základní vzdělání. Odborné učiliště uvedlo celkem 10 oslovených osob. Střední školu uvedlo 5 respondentů. Pouze 1 oslovený respondent uvedl vysokou školu. Bohužel 2 oslovení respondenti neuvedli žádné vzdělání.

Graf 3 – dosažené vzdělání

4. Byl/a jste ve výkonu trestu odnětí svobody ve věznici na území České republiky?

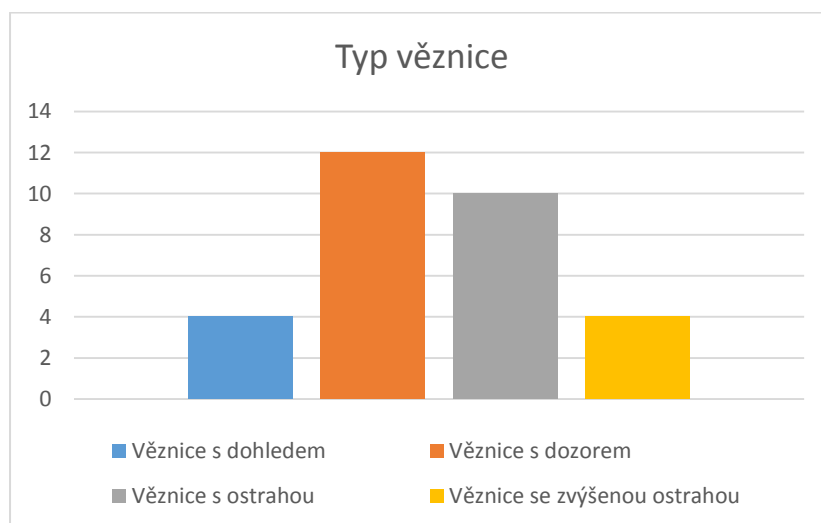
Z celkem 30 oslovených respondentů odpovědělo všech 30, že byli ve výkonu trestu odnětí svobody na území České republiky.

Graf 4 – výkon trestu odnětí svobody

5. V jakém typu věznice probíhal Váš trest odnětí svobody?

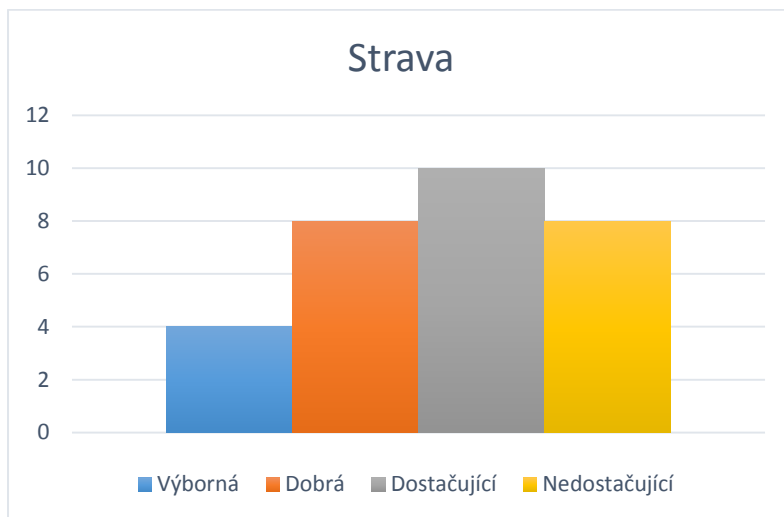
Z celkem 30 dotazovaných respondentů si 12 odpykávalo svůj trest ve druhém typu věznice, a to s dozorem. Dalších 10 respondentů uvedlo, že jejich trest probíhal ve třetím typu věznice, a to s ostrahou, zejména z důvodu recidivy. Pouze 4 respondenti uvedli výkon trestu odnětí svobody v nejléčším typu věznice s dohledem. Nejtěžší věznici se zvýšenou ostrahou uvedli 4 oslovení. Nicméně několik respondentů uvedlo více typů věznic, neboť si ve svém životě „odseděli“ již ne jeden trest.

Graf 5 – typ věznice

6. Strava ve věznici byla...

Z celkového počtu 30 dotazovaných 10 odpovědělo, že strava ve věznici se jim zdála dostačující. Pro dalších 8 odsouzených byla strava ve věznici naopak nedostačující. Dalším 8 osloveným respondentům se strava ve věznici zdála dobrá. Pouze 4 oslovení dotazovaní uvedli, že pro ně strava byla výborná.

Graf 6 – strava

7. Setkal/a jste se ve věznici se sociálním nebo pedagogickým pracovníkem?

Z celkem 30 oslovených osob odpovědělo na tuto otázku 28, že se setkalo se sociálním či pedagogickým pracovníkem během jejich výkonu trestu odnětí svobody. Pouze 2 dotazovaní uvedli, že se za celou dobu pobytu ve věznici s takovým pracovníkem nesetkali.

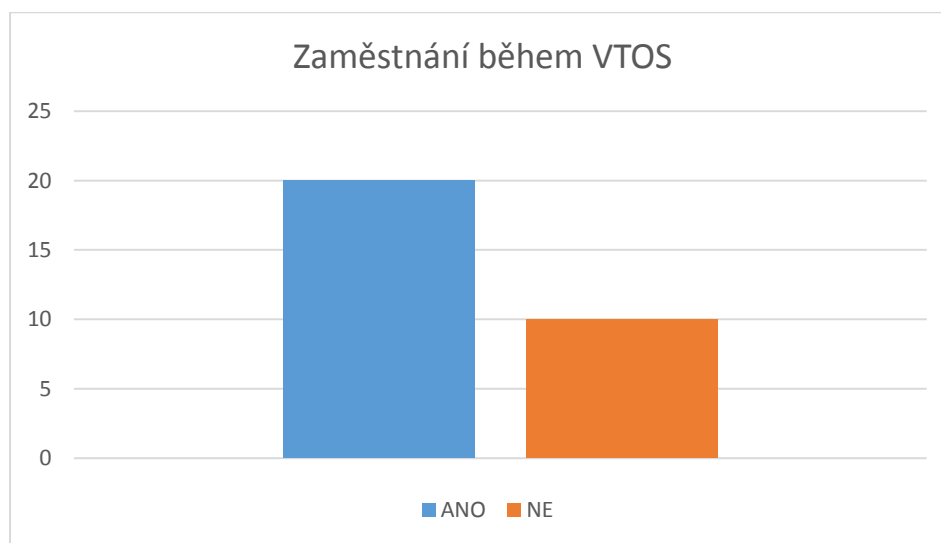
Graf 7 – styk se soc. a ped. pracovníkem

8. Pokud ano, uveďte prosím v jaké souvislosti.

Odpovědi na tuto otázku byli také velmi různorodé, nicméně některé odpovědi se opakovali. Nejvíce opakující se odpověď, celkem 15 krát, byla řešení se sociálním pracovníkem bydlení po uplynutí výkonu trestu odnětí svobody a zařízení dokladů. Dalším nejčastějším problémem, který odsouzení komunikovali se sociálním pracovníkem, bylo podmíněčné propuštění a následná finanční pomoc po propuštění z vězení (1000 Kč) – celkem 8 z celkového počtu dotazovaných. Dalších 6 respondentů uvedlo, že po nástupu do výkonu trestu odnětí svobody bylo povinné podstoupit rozhovor se sociálním a pedagogickým pracovníkem kvůli zařazení na vhodné oddělení. Dalším tématem odsouzeného se sociálním pracovníkem bylo téma dluhů a jejich řešení, tento problém řešilo celkem 5 mnou oslovených odsouzených. Pouze 1 respondent uvedl, že předně se sociálním pracovníkem řešil zprostředkování kontaktu s rodinou a také možnosti zaměstnání po uplynutí trestu. Dále se v odpovědích vyskytovalo vyřešení drogové závislosti, a to konkrétně u 5 dotazovaných. Jen jednou se mezi odpověďmi vyskytovalo neprofesionální a hrubé chování dozorců.

9. Dostal/a jste možnost pracovat ve věznici? Pokud ano, napište prosím, jakou práci jste vykonával/a.

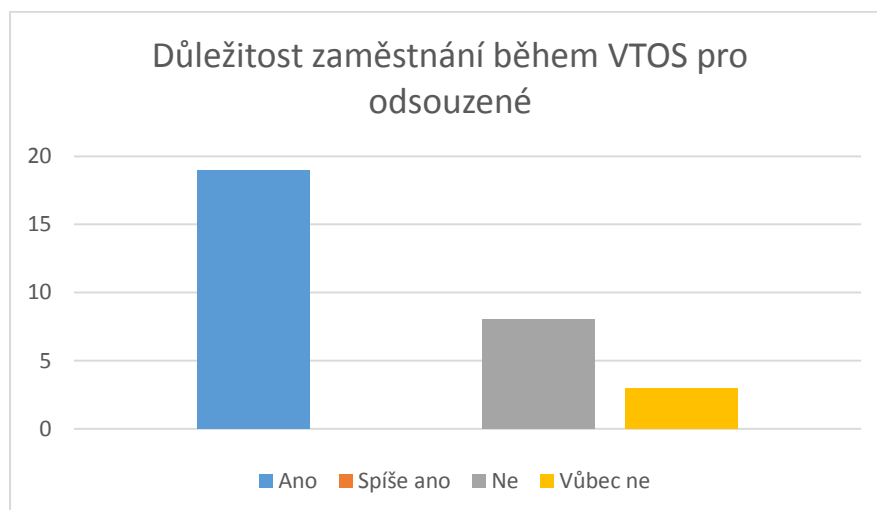
Z celkem 30 dotazovaných respondentů odpovědělo 20 osob kladně. Tyto tedy dostali možnost ve věznici pracovat (uklízeč/ka, čištění zeleně, údržba věznice, práce v prádelně, dělník, brusič, sanitář, pomocné práce a popelář). Pouze 10 osob nedostalo zaměstnání během jejich výkonu trestu odnětí svobody.

Graf 8 – zaměstnání během VTOS

10. Bylo pro Vás důležité během výkonu trestu pracovat?

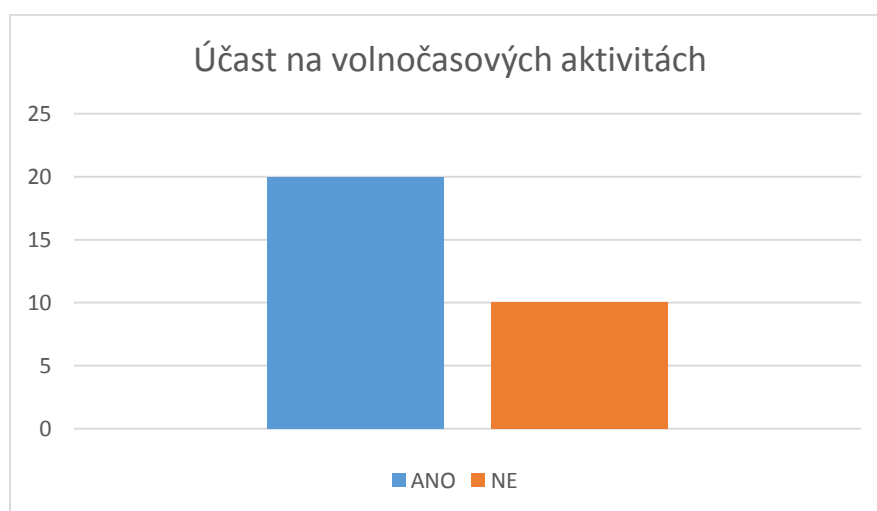
Z celkového počtu 30 oslovených osob, které prošly výkonem trestu odnětí svobody, uvedlo 19, že pro ně bylo důležité mít práci během plynutí jejich trestu. Dalších 8 respondentů uvedlo, že pro ně nebylo důležité pracovat a pracovat ani nechtěli. 3 osoby uvedli, že pro ně zaměstnání nebylo vůbec důležité.

Graf 9 – důležitost zaměstnání během VTOS pro odsouzené

11. Účastnil/a jste se ve vězení volnočasových aktivit? Pokud ano, napište prosím, o jaké aktivity se jednalo.

Z 30 oslovených osob uvedlo 20, že se účastnili různých volnočasových aktivit. Dalších 10 respondentů odpovědělo, že se neúčastnili vůbec žádných volnočasových aktivit.

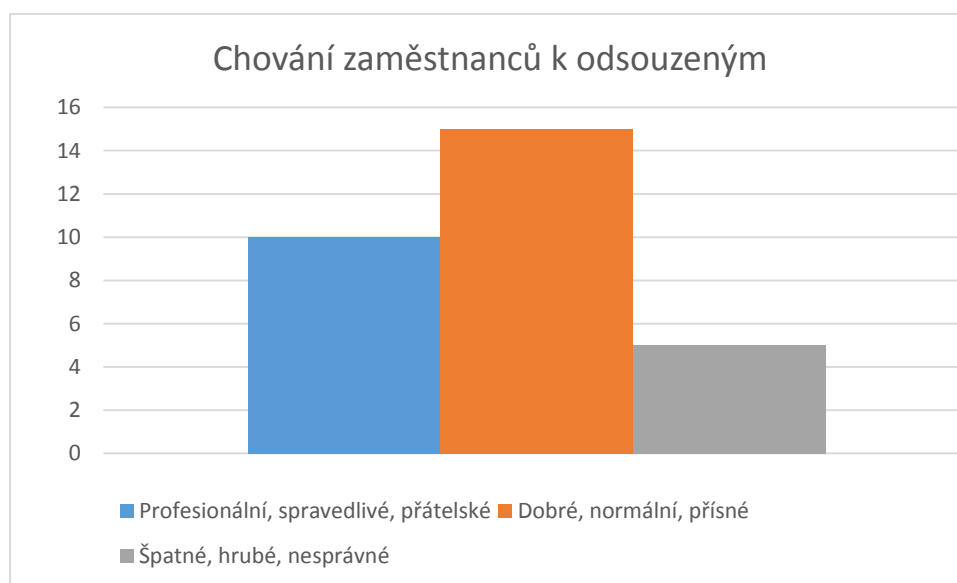
Graf 10 – účast na volnočasových aktivitách

12. Popište prosím Váš denní režim od rána do večera.

Na tuto otázku odpověděli všichni dotazovaní víceméně dost podobně. Brzký budíček okolo 6:00, poté tzv. „sčíták“ (kontrolní sčítání všech osob ve věznici), následovala snídaně a odchod do zaměstnání, případně volnočasové aktivity nebo různé terapie a komunity. Další bod denního programu byl oběd, po něm osobní volno a poté opět volnočasové aktivity a vycházky. Den končil večeří, druhým „sčítákem“ a kolem 22:00 večerka po které následovalo zhasnutí světel v celách. Denní režim není stejný ve všech věznicích, záleží, v jakém typu věznice odsouzená osoba vykonává svůj výkon trestu odnětí svobody. Ti, kteří byli během výkonu trestu zaměstnání, většinou ihned po snídani odcházeli do práce a vraceli se až na večeří. Během dne si vězni uklízeli své cely, anebo jednoduše nedělali nic. Další významnou aktivitou osob ve výkonu trestu bylo sledování televize. Respondenti, kteří uvedli, že jejich trest probíhal ve věznici se zvýšenou ostrahou, neměli žádné denní aktivity a víceméně trávili 23 hodin denně na cele a 1 hodinu denně na vycházce.

13. Jaké bylo chování zaměstnanců věznice k odsouzeným osobám?

Z celkem 30 oslovených odsouzených osob uvedlo 15, že se jim chování personálu věznice zdálo dobré, normální a přísné. Dalších 10 respondentů zaškrtnulo odpověď, že se jim chování personálu zdálo profesionální, spravedlivé a přátelské. Pouze 5 dotazovaných uvedlo, že pro ně bylo chování zaměstnanců věznice špatné, hrubé a nesprávné.

Graf 11 – chování zaměstnanců věznice

14. Poslední jednoduchá otázka – máte pocit, že Vás věznice napravila?

Poslední otázka vzbudila v respondentech velké emoce a většina z nich se musela zamyslet, aby mohla odpovědět. Z celkem 30 dotazovaných uvedlo 22 osob, že je věznice dostatečně napravila a již se tam nechtějí v budoucnu vrátit. Jen 8 respondentů odpovědělo, že je věznice nenapravila a „jak by také mohla“.

5.2. Výsledky kvalitativního výzkumu

Osobní rozhovor jsem provedla s celkem třemi respondentkami vybranými z celého výzkumného vzoru použitého na výzkum kvantitativní. Dle zákona č. 101/2000 Sb. o ochraně osobních údajů jsem dotazovaným změnila jména. Oslovila jsem Magdu (35 let), Dominiku (28 let) a Veroniku (31 let). Rozhovor byl členěn do čtyřech témat.

1. Strava ve věznici a denní režim

V prvním tématu jsem se zaměřila na stravu během výkonu trestu a také denní režim, který je nezbytný pro odsouzené osoby.

Magda popisovala, že strava ve věznici byla dobrá, jen se jí nelíbilo, že nebyla pestrá a spíše se často opakovala. „*Strava ve vězení je o tom, že jíš pořád jen knedlíky a rohlíky a nic jiného. Od té doby, co mě propustili, už nemohu knedlíky ani rohlíky vidět. Jinak se to docela dalo jíst.*“ Dominice strava připadala dostačující a většinou i chutná. Veronika ten pocit ale nemá, prý ve výkonu trestu to už bylo se stravou lepší, ale když byla ve vazební věznici před výkonem trestu, tak se dlouhodobě nenajedla, protože na vazbě je strava velmi nedostačující jak skladbou jídla, tak velikostí porcí. „*Můžu ti říct, že na vazbě je to s jídlem peklo. Nic horšího jsem nikdy nezažila. Odsouzení tam dostávají minimum jídla, co by nestačilo ani dítěti a navíc se to opravdu nedalo jíst. Potom, ve výkonu trestu to bylo už v pohodě, ale teda na vazbu mám hrozný vzpomínky.*“

Co se týče denního režimu, je to podobné jako výsledky dotazníku. Ráno budíček, report, snídaně, úklid cel, osobní volno, volnočasové aktivity, oběd, osobní volno, vycházky, terapie, večeře, report a večerka. Všechny tři dotazované uvedly, že měli štěstí a dostali zaměstnání, takže po snídani odcházely na pracovní místa a tam trávily celý den až do večeře.

Na moji otázku, co by podle nich bylo třeba změnit v denním režimu odsouzených, uvedla Magda a Veronika, že pociťovali nedostatečnou nabídku především vzdělávacích aktivit. Většina nabídky těchto aktivit je zaměřena na osoby se základním vzděláním, takže pro osoby s vyšším vzděláním je nabídka nepoužitelná. Magda řekla: „*Tolik jsem si přála, když už jsem*

musela tvrdnout ve vězení, abych se na tom mohla alespoň něco naučit nebo třeba tvořit něco, co by mělo smysl. Ale to ve vězení, pokud jsi aspoň trochu chytrá, opravdu nejde. Zachránila mě až ta práce, kterou sem dostala naštěstí velice rychle po nástupu do výkonu trestu odnětí svobody.“ Dominika sdělila, že jí chyběl především čerstvý vzduch a příroda a tak by byla raději, kdyby odsouzení mohli trávit více času mimo budovu věznice.

2. Volnočasové aktivity

Všechny tři respondentky odpověděly, že se účastnily volnočasových aktivit, zejména těch sportovních a výtvarných. Dominika sdělila, že jí připadala nabídka volnočasových aktivit velice nedostačující a bylo těžké si vybrat takovou, která by pro ní dávala smysl. Naproti tomu uvedla Magda, že nabídka byla uspokojující a ten, kdo chtěl, si z nabídky aktivitu vybral. *„Nabídka volnočasových aktivit byla docela v pohodě, myslím, že každý, kdo aspoň trochu chtěl, si mohl vybrat. Ale i tak stejně půlka odsouzených celý dny radši ležela na cele, než aby něco dělali. Horší to bylo se vzdělávacími aktivitami, no.“* Magda i Veronika nejraději navštěvovaly kurzy angličtiny. Všechny tři odsouzené se shodly na tom, že nedostačující pro všechny byly zejména vzdělávací aktivity, jak je uvedeno výše.

3. Zaměstnání během výkonu trestu

Magda, Dominika i Veronika byly zaměstnány během jejich výkonu trestu. Magda pracovala jako vedoucí prádelny, Dominika se starala o úklid v prostorách pro dozorce a Veronika byla kuchařka a vařila ve vězeňské jídelně. Všechny tři odsouzené se shodly v tom, že kdyby neměli možnost pracovat, jejich výkon trestu odnětí svobody by plynul mnohem déle a nesly by ho podstatně hůře, zejména po psychické stránce. Veronika s Dominikou si myslí, že celkově je zaměstnání ve věznici problém a pracovních míst pro odsouzené je nedostatek. Magda si naopak myslí, že to není pravda a že stejně velká část odsouzených nemá o zaměstnání zájem a raději sledují celé dny televizi. Dle odhadů mých respondentek je zaměstnána asi jedna třetina všech odsouzených.

4. Pracovníci věznice (psycholog, speciální pedagog, sociální pracovník, duchovní)

Magda vyprávěla, že o jakýkoli kontakt se sociálním nebo pedagogickým pracovníkem si musíte písemně zažádat a pak odsouzený čeká, až se na něj dostane řada, což prý trvá někdy i týdny. Uvedla, že počet dvou sociálních pracovníků na cca 600 odsouzených je opravdu nedostačující. Magda také sdělila, že jí osobně sociální pracovnice moc pomohla, především s rychlým hledáním práce během výkonu trestu. *„Víš, díky sociální pracovnici jsem už za měsíc*

po vzetí do výkonu mohla pracovat. Taky mi dost pomohla v kontaktu s mýma dětma, které měla v péči moje tchýně. Měla jsem ji ráda, byla to hodná a schopná paní.“ Dominika sdělila, že se se sociálním pracovníkem setkala hlavně, když řešila svou drogovou závislost. *„Potom, co mě díky sociální pracovníci přeřadily na oddělení pro toxické závislosti, se mi hodně ulevilo. Maj tam totiž skvělý programy na zacházení se záviskými odsouzenými. Často jsme měli terapie a sezení s psychologem a ten byl opravdu člověk na svém místě. Vlastně díky němu jsem dneska už čistá a žiju normálně, hodně se mnou pracoval a mluvil o mojí závislosti, až mě tím nasměroval na můj nynější život bez drog. Jsem mu fakt moc vděčná.“* Všechny dotazované se setkaly se sociálním pracovníkem také ve věci řešení života po propuštění z výkonu trestu. Všechny tři respondentky dostaly práci po propuštění z výkonu trestu v tréninkové kavárně, našli si bydlení a začaly žít běžný život a to zejména díky pomoci, která se jim dostala od sociálních a pedagogických pracovníků.

Co se týče chování zaměstnanců věznice k odsouzeným, uvedla Veronika a Magda, že jejich přístup byl víceméně profesionální a nesetkaly se s žádným hrubým chováním. Dominika, tím, že pracovala jako uklízečka prostorů pro dozorce, uvedla, že s nimi měla velmi kladný vztah. *„Chodila jsem jim denně uklízet jejich prostory, takže mě měli rádi a hodně jsme si povídali. Řekla bych, že když se k nim člověk chová slušně, tak nemají žádný důvod se k vám chovat hrubě. Samozřejmě pokud byl někdo hrubý, tak na něj milý nebyli, ale to je pochopitelné.“*

5.3. Vyhodnocení hypotéz

Dle výsledků, které mi vyšli ve výzkumné části bakalářské práce, zde komparuji získané výsledky s hypotézami, které byly stanoveny pro tuto práci.

Hypotéza č. 1

Odborná péče o odsouzené je v Českých věznicích nedostačující a odsouzení mají tak ztížený návrat na svobodu, což může vést k častější recidivě.

Dle odpovědí oslovených respondentů je odborná péče nedostačující z mnoha důvodů, např. nízký počet sociálních pracovníků na velký počet odsouzených osob, proto tato hypotéza **byla potvrzena.**

Hypotéza č. 2

Nedostatek možností zaměstnání pro osoby ve výkonu trestu odnětí svobody v Českých věznicích vede k recidivě.

Podle výsledků výzkumu tato hypotéza **nebyla potvrzena**, neboť z mého výzkumu vyplývá, že ti odsouzení, kteří pracovat chtějí, práci ve většině případů dostanou. Zbytek odsouzených o zaměstnání nemá absolutní zájem.

Hypotéza č. 3

V Českých věznicích je denní režim odsouzených příliš volný, tudíž se odsouzení nenaučí dodržovat řád udávaný společenskými normami a to vede k častější k recidivě.

Tato hypotéza **byla potvrzena**, protože z odpovědí vyplývá, že odsouzení se nemusejí účastnit volnočasových aktivit a pokud nechtějí, nemusejí ani chodit do práce. Tudíž je velmi obtížné u takových osob změnit jejich rámc chování a zažitých návyků, které po propuštění z VTOS spíše pokračující v trestné činnosti.

Závěr

V závěru své bakalářské práce bych ráda shrnula důležité informace, které mi má práce přinesla, a ráda bych uvedla některé zajímavé výsledky, které jsem získala ve svém výzkumu.

Cílem mé bakalářské práce bylo zjistit, jaký je život za mřížemi, co vše s sebou přináší, a jak se v něm cítí samotní odsouzení. Další důležitý cíl této práce bylo objasnit, co vše vede osoby, které prošly výkonem trestu odnětí svobody k tomu, aby se do vězení zase vrátili. Snažila jsem se také zjistit, zda je práce s odsouzenými ze strany personálu věznice dostatečná, a to především v prevenci recidivy, která neustále stoupá.

Bakalářská práce je členěna na dvě části, a to teoretickou a praktickou. V teoretické části jsem se nejdříve snažila popsat a vymezit základní pojmy z oblasti penologie, dále jsem stručně shrnula vývoj vězeňství na území České republiky do roku 1993 a nakonec jsem vylíčila současný systém vězeňství se systémem reedukace odsouzených osob. V praktické části bakalářské práce byl proveden smíšený výzkum pomocí kombinace kvantitativního a kvalitativního výzkumu. Pro praktickou část byly stanoveny tři hypotézy, z toho dvě byly potvrzeny a jedna byla vyvrácena. Z mého výzkumu tedy vyplývá, že v Českých věznicích je nedostatečná odborná péče poskytovaná osobám ve výkonu trestu odnětí svobody, což vede ke zvýšené recidivě odsouzených. Další poznatek plynoucí z této práce je, že systém volného času odsouzených není pravděpodobně dostatečně nastaven. Toto vede k výraznému snížení šancí na změnu zažitých návyků a rámců chování u odsouzených osob, což má za následek vysokou recidivu odsouzených osob, které se do věznice vrací i několikrát v průběhu svého života. Dá se říct, že tyto osoby nejsou schopné řádného života ve společnosti a jejích norem, které udává. Domnívala jsem se, že nedostatek pracovních míst ve věznicích má také za následek vysokou recidivu, nicméně tato hypotéza potvrzena nebyla. Výzkum ukázal, že ti odsouzení, kteří chtějí pracovat během výkonu trestu odnětí svobody, pracovat mohou. Bohužel ve věznicích je poměrně vysoký počet odsouzených, kteří nejeví žádný zájem o zaměstnání během jejich trestu a raději celé dny sledují televizi. Kvalitativní výzkum byl proveden pomocí osobních rozhovorů se třemi respondentkami, které sice prošly výkonem trestu odnětí svobody, ale po jeho uplynutí již byly poučeny a do vězení se nevrátily.

Pokud celkově shrnu výsledky mého výzkumu, je naprosto jasné, že účel trestu funguje pouze na polovinu osob ve výkonu trestu odnětí svobody. Pro první půlku absolutně selhává hlavní funkce trestu a jeho sankce. Tyto osoby se do vězení opakovaně vrací, než aby začaly žít běžný život. Pro druhou skupinu trest splnil svůj účel – věznice je naprosto poučila, pocítili

jaké to je, když nemají svobodu a už to nikdy nechtějí zažít, proto vedou spořádaný život a výkon trestu odnětí svobody je jen jedna z kapitol minulosti jejich života. Samozřejmě je velmi důležité uvést, že osoby, které podléhají recidivě, jsou většinou zatížené závislostí, se kterou svádějí marný boj a ani pobyt ve věznici jim nepomohl k tomu, aby svou závislost překonaly.

Pojmem vězeňství se zabývá již mnoho napsaných odborných prací, jak bakalářských, tak diplomových. Já jsem se snažila vnést do této problematiky nový pohled a zeptat se těch, kterých se to týká nejvíce. Výzkum byl prováděn pro účely bakalářské práce, a proto byl použit výzkumný vzorek jen o třiceti respondentech. Jistě by bylo zajímavé tuto problematiku prozkoumat s více respondenty podrobněji a více do hloubky formou převažujících kvalitativních výzkumů. Svoji bakalářskou práci považuji za přínosnou a zajímavou.

Seznam použité literatury

Použité prameny

1. BAJCURA, Lubomír, 1999. *Práva vězně: od vazby po propuštění z trestu odnětí svobody*. Praha: Grada. Právo pro každého (Grada). ISBN 80-7169-555-6.
2. ČERNÍKOVÁ, Vratislava a Vojtěch SEDLÁČEK, 2002. *Základy penologie pro policisty*. Praha: Vydavatelství Policejní akademie České republiky. ISBN 80-7251-104-1.
3. FRANCEK, Jindřich a Leopold WOHLSCHLAGER, 1999. *Zločin a trest v českých dějinách: nové vydání rozšířené o paměti prvního československého kata Leopolda Wohlschlagera: Ve službách spravedlnosti za Rakouska i za republiky*. Vyd. 3. Praha: Rybka Publishers. ISBN 80-86182-68-1.
4. HÁLA, Jaroslav, 2006. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. 2., dopl. vyd. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií. ISBN 80-86708-30-6.
5. HENDL, Jan, 2016. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0982-9.
6. HENDRYCH, Igor, 2010. *Vybrané kapitoly z penologie*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, Fakulta veřejných politik v Opavě, Ústav pedagogických a psychologických věd. ISBN 978-80-7248-574-1.
7. JANÁK, Dušan, 2001. Organizace a řízení československého vězeňství v letech 1945-1955. In: *Sborník z mezinárodního semináře konaného dne 25. 10. 2000 v Praze v rámci grantového projektu GA ČR 409/99/0374*. Praha, s. 3-49.
8. KAJÍNEK, Jiří, 2014. *Můj život bez mříží*. Praha: Fragment. ISBN 978-80-253-2110-2.
9. KÝR, Aleš, 1999. Památník Pankrác: expozice vězeňské služby České republiky = Gedenkstätte Pankrác: Ausstellung des Justizvollzugsdienstes der Tschechischen Republik = Pankrác memoriál: exhibition of the prison service of the Czech Republic. [Praha]: Vězeňská služba České republiky. 83 s
10. MALÁ, Drahomíra, 2003. *Vězeňství po česku*. Tišnov: SURSUM. ISBN 80-7323-062-3.
11. MAŘÁDEK, Vladimír, 2005. *Vězeňství*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta. ISBN 80-7368-002-5.
12. POPELKA, Jiří, 2011. *Penologie*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-2932-8.

13. RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava HOFERKOVÁ, 2013. *Kapitoly z penologie I.*
Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN 978-80-7435-264-5.
14. RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava HOFERKOVÁ, 2014. *Kapitoly z penologie II.*
Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN 978-80-7435-378-9.

Internetové zdroje

1. ŠEJVL, Jaroslav. *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení* [online]. [cit. 2017-05-11]. Dostupné z: http://www.adiktologie.cz/cz/articles/detail/68/3393/Moznosti-a-problemy-resocializace-veznu-ucinnost-programu-zachazeni?f_cookies=disabled
2. KMĚTÍK, Ivo a Pavla KUBÍČKOVÁ. *PENOLOGIE* [online]. Karviná, 2011 [cit. 2017-04-26]. Dostupné z: <http://www.sosoom-zlin.cz/media/skripta/penologie.pdf>
3. VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Program zacházení* [online]. 2015 [cit. 2017-04-20]. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/veznice-valdice-95/o-nas-1632/vykon-vezenstvi-366/vykon-trestu/program-zachazeni-4970>
4. VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Koncepce rozvoje Českého vězeňství do roku 2015* [online]. Tiskárna Věznice Praha-Pankrác: Vězeňská služba ČR, 2005 [cit. 2017-04-20]. Dostupné z: http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/PDF/koncepce_do%20roku_2015.pdf
5. VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Koncepce vězeňství do roku 2025* [online]. Ministerstvo spravedlnosti Česká republika [cit. 2017-05-06]. Dostupné z: https://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/PDF/Koncepce/Koncepce_vezenstvi.pdf
6. VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. *Základní informace: Charakteristika věznic* [online]. 2014 [cit. 2017-05-12]. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/veznice-vsehrdy-96/o-nas-1634/zakladni-informace-151/>

Právní předpisy

1. Zákon č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody
2. Zákon č. 91/1934 Sb., o ukládání trestu smrti a doživotních trestech
3. Zákon č. 129/2008 Sb., o výkonu zabezpečovací detence
4. Zákon č. 293/1993 S., o výkonu vazby
5. Zákon č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů
6. Zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské a justiční stráží České republiky

Summary

The bachelor thesis deals with the life in a prison from the point of view of the convicted person. The thesis is divided into two parts, where the theoretical part is divided into three main chapters and tries to summarize the concepts of penology, history and the present of the Czech prison system. In the practical part of the work, research was done by using a questionnaire surveys and personal interviews with persons who passed the execution of imprisonment. For research were established three hypotheses, two of these were confirmed and one reversed. The research results show that professional care for people in sentence of imprisonment is inadequate and leads to the recidivism of the dismissed ones.

Seznam obrázků

Obrázek 1 – věznice, vazební věznice a detenční ústavy v ČR

Obrázek 2 – pobyt ve vězení z pohledu vězňů

Seznam grafů

Graf 1 – pohlaví respondentů

Graf 2 – věk respondentů

Graf 3 – dosažené vzdělání

Graf 4 – výkon trestu odnětí svobody

Graf 5 – typ věznice

Graf 6 – strava

Graf 7 – styk se soc. a ped. pracovníkem

Graf 8 – zaměstnání během VTOS

Graf 9 – důležitost zaměstnání během VTOS pro odsouzené

Graf 10 – účast na volnočasových aktivitách

Graf 11 – chování zaměstnanců věznice

Seznam příloh

Příloha P I – Dotazník

Příloha P II – Polostrukturovaný rozhovor

Příloha P I – Dotazník

Vážené respondentky, vážení respondenti,

jsem studentkou Husitské teologické fakulty, Univerzity Karlovy v Praze a v současné době vypracovávám bakalářskou práci na téma „*Život ve věznici z pohledu odsouzeného*“. Chtěla bych Vás touto cestou požádat o vyplnění krátkého dotazníku, který mi poslouží ke zpracování její výzkumné části.

Dotazník je zcela anonymní a Vaše účast v něm dobrovolná. Zaručuji Vám, že Vaše odpovědi budou použity výhradně pro účely mé bakalářské práce a proto prosím o jejich pravdivé a co možná nejpřesnější vyplnění.

Správnou odpověď prosím zakroužkujte, případně ji doplňte nebo rozvedte na tomu určené místo. Dotazník Vám nezabere více než 15 minut času.

Předem děkuji za účast na tomto výzkumu. Nesmírně si vážím Vaší spolupráce a přeji pěkný čas budoucí.

S úctou

Michala Vyškovská

1. Jaké je Vaše pohlaví?

- a) žena
- b) muž

2. Jaký je Váš věk? _____

3. Jaké je Vaše dosažené vzdělání?

- a) Základní škola
- b) Odborné učiliště
- c) Střední škola
- d) Vyšší odborná škola
- e) Vysoká škola

4. Byl/a jste ve výkonu trestu odnětí svobody ve věznici na území České republiky?

- a) ANO
- b) NE

5. V jakém typu věznice probíhal Váš trest odnětí svobody?

- a) Věznice s dohledem
- b) Věznice s dozorem
- c) Věznice s ostrahou
- d) Věznice se zvýšenou ostrahou

6. Strava ve věznici byla...

- a) výborná
- b) dobrá
- c) dostačující
- d) nedostačující

7. Setkal/a jste se ve věznici se sociálním nebo pedagogickým pracovníkem?

- a) ANO
- b) NE

8. Pokud ano, uveďte prosím v jaké souvislosti.

9. Dostal/a jste možnost pracovat ve věznici? Pokud ano, napište prosím, jakou práci jste vykonával/a.

- a) ANO
- b) NE

10. Bylo pro Vás důležité během výkonu trestu pracovat?

- a) ANO
- b) SPÍŠE ANO
- c) NE
- d) VŮBEC NE

11. Účastnil/a jste se ve věznici volnočasových aktivit? Pokud ano, napište prosím, o jaké aktivity se jednalo.

- a) ANO
- b) NE

12. Popište prosím Váš denní režim od rána do večera.

13. Jaké bylo chování zaměstnanců věznice k odsouzeným osobám?

- a) Profesionální, spravedlivé, přátelské
- b) Dobré, normální, přísné
- c) Špatné, hrubé, nesprávné

14. Poslední jednoduchá otázka – máte pocit, že Vás věznice napravila?

- a) ANO
- b) NE

Příloha P II – Polostrukturovaný rozhovor

1. Strava ve věznici a denní režim

Jaká byla ve věznici strava?

Jak probíhal denní režim od rána do večera?

Co by podle Vás bylo dobré v denním režimu změnit ku prospěchu odsouzeným?

2. Volnočasové aktivity

Účastnil/a jste se volnočasových aktivit? Jakých konkrétně?

Jaký byl výběr volnočasových aktivit?

3. Zaměstnání během výkonu trestu

Byl/a jste během Vašeho výkonu trestu zaměstnán/a?

O jakou pracovní pozici se jednalo?

Bylo pro Vás důležité mít ve vězení zaměstnání?

Dokážete odhadnout, kolik odsouzených dostalo během trestu práci?

4. Pracovníci věznice (psycholog, speciální pedagog, sociální pracovník, duchovní)

Během výkonu trestu jste přišel/a do kontaktu s jedním z výše uvedených pracovníků?

Pokud ano, v jaké souvislosti to bylo?

Řešil s Vámi sociální pracovník život po propuštění z výkonu trestu!?

Pomohl Vám zařídit bydlení, zaměstnání, dluhy či urovnat vztahy s rodinou?

Byl přístup zaměstnanců věznice k odsouzeným profesionální a spravedlivý?